

სამშობლო ქვეყნის მოღვაწეები

ვასტანო ორბელიანი

(1812 - 1892)

თბილისი.
მ. დ. ჩატიშვილის სტამბა.
1892

სამშობლო ქვეყნის მოღვაწეები

კასტანო ორბელიანი

34255

ამე. ჯიბეში
მხმარება
1941 წ.

ბუილისი.

მ. დ. ჯორჯიანი სტამბა.

1892

Дозволено ценз. Тифлисъ, 24-го Декабри 1891 г.

Типогр. М. Д. Ротиніаца, Гол. пр. соб. д. № 41.

გასჯანგ ორბელიანი.

„მწიგის გული ანაბგერი, წარსულისა მოგონებით,
უიქრს აღელვებს შავად, ავად, მოშხამულის მწარ გონებით,
მხრავს, კვნესის, მოსთქვამს, ჰგოდებს და იძახის მსგავსად
ყვავისა.
რომ ივერი მისი ძველი მისებურად ველარ ჰყვავის.“

აკაკი.

I

ჩა თვისებისა და ქართველი ძველის დროების მოყვარე
აღ. ორბელიანი იყო, იმასწუდ აჩა ხაკლებ თვისების იყო მისი
ძმა ვას. ორბელიანი, რომელიც ქართულს მწერლობაში აჩა მტი-
რედს ადგილს დაიჭერს. შედარება რომ იქმნეს ამ ორ შირთ
შორის, ძაშის ვას. ორბელიანი თავის ნიჭით და საქართვე-
ლას ერის წარსულის დროთა ცნობების უსვის სიყვარულის
გრძნობებით აღ. ორბელიანსზე ბევრად ძაღლაც დასდგება. თუ
სადმე გამოსხსნდება სიკ, ბართაშვილის სასელი, აღ. ჭავჭავა-
ძის, გრ. ორბელიანის, გ. ერისთავის და ს. ანტონოვის, რომელიც
1840-1850 წ. შირებად ირინესების, ვიტყვი, რომ
ამთ დასსკე უნდა ეგუთვნას ვ. ორბელიანი, რომელიც თავის
მამულის მოყვარებით და საქართველას ძველის დროების სიყ-
ვარულით თვის უკასსკენელ დღემდინაც ვი ერის მტიცტე ნია-
დაგზედ იღვა. ჩამდენიმე წლის განმავლობაში, ქართველების
ძველს დროების დარღვეულ ერთობას, წვა-დაგვა ოსრებას, ა-

ასწაინს გულის მოძწეულს და მოძთუთქველ შემთხვევებს ვინ იცის რა სევდით სავსე და ცეტსლის მოძღების სიტუვებით არ დაქვესდა. ქართველების უბედურის სვე ბედისაგან ეს დიდად ხადვლიანი და გატაცებული იყო, ამ ხალელისაობის გამო მან „იმედში“ თავისუფლად წარმოითქვა:

„გონება ხელოზს, გაშმაგებულს აზრი მერევა,
სარწმუნოებას გულის კმუნენის ძალა ერევა.“

ჩვენი მამულის სიყვარულის გამო 1840 წ. ქართველის კაცისაგან ასეთი ტაუბის წარმოთქმა მეტად სსმაგალითო და მსთხან საკვირველიცაა, რადგანაც ეს დრო იყო ქართველთათვის დრო გვაროანობის გმობისა, დრო ენის უვარჩუოფისა. ამას თვით ვ. ორბელიანიც ამბობდა: ქართველობა ვილას ანსოვდა. ქართველობა სსდა იყოგო. სწორედ ამ დროის ქართველმა მამებმა გადააფარეს ქართულს ენას მკვდრის სულადა. რომელსაც ბ. ილ. ჭავჭავაძე კარგად შეესო თვის პასუხში. და სს. რაც განსვენებულს „იმედში“ და სსვავან აქვს გამოთქმული, პირადაც ამსვე ამბობდა სოლმე, რასაკვირველია მხოლოდ იქ, სსდაც კი ვისმე შესაფერ პირს ხსავდა და სსუბარი ჩამოვარდებოდა. რას ჭგავს ჩვენი მდგომარეობაო, — იტოდა სოლმე. — ჟერაც არ მოგკშორების ის მწუსარების წუთები, რაც ჩვესმა სსმშობლო ქვეყანამ 1795 წ. სასაო! დედი ჩემის ამბები აგერ თვალწინ და ყურს უგან მისატკენ ეველაფერსა, ჩემი ცხოვრების გრძელნი წელნი ერთობ მჭიდროდ არის შეკავშირებული ჩვესს მეთვრანმეტე საუკუნის ბოლოხდეულ დროებასთანა. ეს იყო დედი ჩემის, მეფის ერეკლეს, უგანსენელის ქალის ხანა და ამსვე დაგემერდა სოლმე აგვანსედაო. სეტავ რა დასავა ამ ერმა ისეთი, რომ ბოლოს თვის დამნაშავეობის მსკედრათ მღვთისაგან ესეთი წვა, ოსრება და ავლება მიილოგო?! თუ ეველაფერი მისგან შექმნილა, თუ ეველაფერს მისგან მიჩიჭვია ნათელი, სიბნელი, სიტოცსლე, კანონ-მდებლობა, წესი,

რივი და სსკანი, მას ქართველები რილსთვის დაემსო ისე მწარედ, როგორც 1795 წ. იქმნა და თულისს ალა-მაჭმადის მეფობით სასტიკი ალი ვარდა და მეოთხე დღეს თეროვლათ იქცა! ქრისტეს სარწმუნოებისთვის წამებულმა ერმა ბოლოს ეს მიიღო თვის მსკედრათაო. მაგრამ როგორც „იმედშიაღ“ აქვს ნათქვამი, ეს შენსებაშიაღ ვარდებოდა სოლმე თავის სიტყვების გამო. 1879 წ. ამან საყვედურიც მითხრა, რომ მის ლექსის ერთ სტრიქონის უკანასკნელ სიტყვის ალაგს წერტილების მაგიერ სიტყვები ჩავწერე. მაგალითად:

მაშინ მოყვანო, მზა ვარ გვითხოთ, მითხარით ერთი....

ნუ თუ მართლა მწამთ, რომ არსებდეს და იყოს....

მე ვერ ვინადათ გვითხე მას თუ: ამ წერტილების ალაგს რა სიტყვები უნდა იყოს?—მან სთქვა:—რომ ღმერთიო. მეც ეს ჩაუმატე დაბეჭდილში. როცა ეს ნახა, შენსებაში შევიდა სწორედ ისევე, როგორც „იმედშიაღ“ ამბობს ერთ ალაგს: „ოს ღმერთო! ნუ მიწყენ ჩემს ცოდვებს, რომ საქართველოს უბედურების გამო ბევრს რასმე გვძობს. ეს ასევე იცოდა ჩემმა საწყაღმა მომაცაო. ეს ჩვეულება არის ჩვენიო. რაქვსა, გულს და სულს ცუცსლი შეღება, როცა კი საქართველო მომაცანდება. მაგრამ არაო. იმედოვნებდა სოლმე, რა კი ქართველობამ განულო ვალაღედინი, მურვან-ეურ, ლესგთემური, აზატსანი, ფათალიხანი, შაჭ-აბაზი და ალა მაჭმადისანი და არ აღიგავაო, დღეს ის კრი, ეს წამების გვირგვინი მომაცალში აღსდგება, სწავლა განათლებით და სასკლოვნებით დაწინაურდება. მას დიდი, ვრცელი ისტორია აქვს და მისი ისტორია მისკე საუკეთესო შვილთა სისხლით სწერია მის განემო კედლებზე. ერთსელ აღიარა: „საქართველოს ერის წასრული არის მეტად მდიდარი, ჩვენ ისტორიას ჩვენ ვერ ვიცნობთ, ჩვენს უკანასკნელს მეუვებამდის ერთ ვინსაც ვერ ვსახავთ, რომ ისტორი-

აში ის პატივ სსცქი ან იეოს. ავიღოთ თუნდ ერეკლე მეფე, ამ შესანიშნავ კაცზე თქვენ ან იტით ჩას კადმოგვცემენ მის თანამედროვე ევროპიული გასეთები, ან სტამბოლში იმ დროის ფრანგურსების ელხათ მეოფე ჰეისონელი. ვატიკანის ბიბლიოთეკა ხომ სავსეა ჩვენის ისტორიის მასალებით. მე თვით ვან ამის მსახური იქა.

ამ გვარად იმელოვნება ვ. ორბელიანი და ეს ასულდგმულებდა მის მოსურსებულს გულს, მაგრამ უფრო. სწორად უიმელო იფიქრებსაც ეძლეოდა, ამ იფიქრებისაგან მას თვალთ წინ საიმელო ანა ესტებოდა რა და მიტომ ამბობდა სოლოქ:

„სული მიცენესის, გული ჩემი მწარედ ღონდება, როს საქართველოს მწარე ბედი მომაგონდება“.

ასე და ამ გვარად, ეკვლან და ფოგელოვის ამ პირს ხან „არა“ სძლედა და ხან „ჰა“ ჩვენს მოძავალს ცხოვრებაზე და თვით მეოფელობის დაცვაზე. განსვენებული ისეთის თვისებისა იყო, რომ როცა რამ სსსიკეთო მსარეს ხსავდა ქართველთ შორის და სამეტურ სსსლგაზდების, ამას მსშინთავე ჩვენის ტომის წინ მსვლელობის იმედი ეძლეოდა, და თუ ცუდ რამეს ხსავდა, მისგან კიდევ სული მსმუნვარებით ეძოსებოდა და ჩვენს მოძავალს ცხოვრებაზე და დაწინაურებასკადც უოკულ ნაირი რწმუნებები ეკარებოდა! სსზოგადოთ კი, ურთის და მეორეს სურათების სსსვა მსსში დიდს სამგლოვიანო გოდებსს კბადავდა და ამძლევაკრება. ვისაც კი ვ. ორბელიანი უნსავსე, ის დამეთანსშება ამში, რომ აღუქსანდრე ორბელიანივით, მისი მსა ვ. ორბელიანიც თითქმის მარტოთ საქართველოს გოდებისთვის იყო დაბადებული. მე ანა მგონია, რომ დღევანდელს ქართველს სსსლგაზდა სსმსედრო პირებში ასეთი მგონილობიერი ვინმელა გამოვიდეს. როგორც თვითონაც ამბობდა: დღევანდელს ჩვენთ უმაღლესთ სსსლის შვილებს ქართული გული გარდაცვლილი აქვსთ, ამათ ჩვენის ეროვნების ძალიან

მცირეთ სწამთ რამეო. ეს უნდა იყოს ჩვენი სამწუხაროთ, ჩვენი გლოვით და საღტოლკელოთ. უნდა ვსთქვათ, რომ ვ. ორბელიანის ერთი უდიდესი სადათ ელვარე გრძობას საქართველოს სიყვარული შეადგენდა და ამ სიყვარულს მის გვამში ერთობ დიდი ადგილიც ქონდა დაკავებული.

ბ. ანტონ იუროცელაძემ თავის პოემა „თამარ ღაცხელში“ ვას. ორბელიანი, თავის უძღვლის ლტოლვილებით, მამულის სიყვარულის გრძობებით და „იმედში“ წარმოთქმულის ბევრის შესანიშნავის მარგალიტ სტრიქონების გამო არც ერთ ქართულს პოეტზე დაბლა არ დააყენა. ამ პირმა წარმოთქვა:

„ბრძანა პოეტმა ღ პოეტი იგი არ იცნეს
და მის სიტყვებსა ცეცხლით სავსეს თაყვანი არ სცეს!
გულ მოსაკლავი სიტყვით მოსთქვამს მისი „იმედი“
მის მძლავრი სიტყვით მყის ცეცხლს გიჩენს ქართ-
ველთა ბედი“.

ჰპოეტმა ბრძანა და იგი არ იცნეს“ მე ისე მიმანია, რომ ვ. ორბელიანი ჩვენში არაფრად იცნეს, ამის „იმედს“ მანინა და მანინა დიდი მნიშვნელობა არ მისცეს, ამ სწავრ-
მოებმა ქართულს მწერლობაში კერძოური ადგილი დაიკავა.
დაის, ეს ასე განვადათ. ბ. იუროცელაძემ რაც მწერლობაში გა-
მოთქვა, იგივე აღიარა პირდაპირ. მე კი ვეჭვობდი. როგორც
მე ვიცნობდი ვ. ორბელიანს და მის „იმედს“, — როგორც შთა-
ბეჭდილებას ჩემზე მოახდინა მის „იმედმა“ მეგობრა, რომ მას
ასევე სხვა ქართველები იცნობდენ. მაგრამ ამაოდ. ქართველები
კი არა, და მას ბევრი მისი გვარისშვილებიც კი არ იცნობდენ,
რომ ვ. ორბელიანს „იმედი“ და სხვა ლექსები ქონდა დაწე-
რილი! ამით საიღამ რა ეცოდინებოდათ, როცა ქართულს წიგ-
ნებს და გაზეთებს ესენი სელშიაც არ იღებდენ, მთელს თოფი-
ლისის ამით გვარის მცხოვრებთაგანში სულ ორი თუ სამი იწერს
ქართულს გაზეთს. როცა ვ. ორბელიანი გარდაიცვალა იუროცე-

ლამის ჰაზრი მაშინ გამართლდა. ამას თუ პატივი სცეს, ისე სცეს, როგორც სამსედრო გენერალს და როგორც პოეტი, — ეს კი არავის გასსენდათ, თუძცა „ივერია“-ში ვ. ორბელიანის სიკვდილის გამო ილ. ჭავჭავაძემ პატარა წერილიც მოათავსა, რომელიც მამაშვილურის უზომოს გლოვით იყო სავსე. ხალხი გაოცებული დაშთა: ვინ არის ეს ვ. ორბელიანი, სად სცხვრებულა?!

დასაფლავების დროს სულ სამის ოთხის ქალაქიდან მოსცეს გლოვის ხმა და ტელეგრამები მის ჭირის უფლებს. ეს არ. მიტოვება არც ერთს საზოგადოებასა! დაზარალებულნი აქ იქ. ვ. ორბელიანი. ისე დასაფლავეს, რომ ერთი სიტყვა ვინმე საერო პირმაც კი არ წარმოთქვა. სიტყვის თქმა ეპისკოპოსს და ერთს მღვდელს არგუნეს. ამანე ბევრი გაკვირვებული იუგნენ. თუ დაკვირვებით კი აქ გასაკვირველი არ არის რა, პირველი: ვ. ორბელიანი ისეთ დროს გარდაიცვალა, როცა ჩვენი საზოგადოების პირების ერთი წევრიც არ იყო თფილისში და მეორე თუ ქართველმა საზოგადოებამ მას შესაფერი პატივი არ სცა დასაფლავების დროს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ვითომც საზოგადოებას განძინახ არ უნდოდა მის პატივის ცემა, საზოგადოება ვერ იცნობდა მას, ამ არ სცნობას თვით განსვენებულიც ნატრობდა და ეს მიტომ მოხდა, თორემ სცა კი მისი მცნობნი აღმოჩნდნენ, აკი მაშინვე თავიანთ მწუხარების ხმა განაცხადეს. მაინც თფილისში ქართველმა განათლებულმა საზოგადოებამ სავმარისი პატივი სცა. მთელი თფილისის განათლებული ქართველობა დასწერა მის დასაფლავებაზე. აქ არ დაესწრო მხოლოდ თფილისის ასაღმოსარდ გლეხის და მოქალაქის შვილები, რომელთა რიცხვიც უკვლავზე უფრო დიდია და სხვა და სხვა სასწავლებლის მოწაფეები. ამათ რომ ვ. ორბელიანის ცნობა ქებოდათ, მაშინ მე მგონია, რომ ერთობ დიდი ხალხი დაესწრებოდა. მაგრამ ორბელიანს კი არ იცნობდნენ და მის „იმედს“ და ლექსებს კი მცირედ იცნობდნენ, გაზეთებშიაც გან-

ცხადება ყველას მალე ვერ წაეკითხა. რომელი ქართველი იქნებოდა ისეთი გულჭკვა და შუბრწაღებელი, ის თავის ქვეყნის და ერის შავის აწიით შემოვლელბულის ისტორის აწი მოეყარე, რომ ვ. ორბელიანის ამ სიტყვებმა გული და სული ნაღვლით აწ აუძგეროს და აწ დააფიქროს სკენს დგომარეობაზე.

ჩვენი ივერი, მშვენიერი, არს სისხლის კალო,

გმირთა აკლდამი, გულთ საკლავი და სავალალო.“

გაწი გამოდის სამშობლო ქვეყნის სამწერლო აწმარზე, იწყებს წერას და 1858 წ. სწერს ისეთს ლექსს, რომელიც თავის ღირსებით, აწც ერთ ქართველ პოეტის ნაწერს აწ ჩამოუყარდება, და შედარება რომ იქმნეს, მაშინ ამ ზიზის ლექსი ბევრს თავის თანმედროვე მელექსეებზედაც მაღლა დასდგება. ასეთი ლექსის დამწერივი თავის თავს მთელს საქართველოში უცნობლად სტოკეუდა და აწავის აწ იცოდა მის მიზეზები. ამის მიზეზები საგუთრზე ვ. ორბელიანის საიდუმლოებას შეადგენდა და ეს საიდუმლოება მას თან გაჰყვა, იმას კი ვიტყვით, რომ ეს იმ ჭაზრის იყო თავის სასელის გამო, რომ თავის ლექსებზედ სულაც არ უნდოდა რომ მის სასელის და გვარის აწ რომი ასო უოთვილიყო დაბეჭდილი. ვიტყვით, რომ ვ. ორბელიანის „იმედს“ უფრო დიდი გავლენა მოუხდენი ჩვენს თამბაშე, კინებზე პარათაშვილის „ბედი ქართლის“ გრ. ორბელიანას „სადღეგრძელის“ და სხვებს. აკაკიყე და ილია ჭავჭავაძეზე მე არას ვიტყვი, რადგანაც ესენი სხვა დროს და ხნის მწერლებს ეგუთვნიან. როცა მე ვას. ორბელიანს ვადასრებ ვისმეს, მაშინ მე სასუმი მხოლოდ მისი-თანა მედროვე მელექსე მწერლები მყავს აღებული, რომელთა რიცხვით საქართველო საგსე იყო და იმ დროის ერთად ერთი საბრლო ქართულ უურწაღ „რისკარტ“ თითქმის სულ ლექსად გამოდიოდა სოლმე, რედაქტორიადმ დაწყებული უგანასხელ თანამშროლადმის სულ მელექსეები იყვნენ. ამ დროებში იქებოდენ და იღიდებოდენ ის

ლადის ჰაზრი მამინ გამართლდა. ამას თუ პატივი სცეს, ისე
სცეს, როგორც სამხედრო გენერალს და როგორც პოეტი, —
ეს კი არავის გაასწენდათ, თუძცა „ივერია“-ში ვ. ორბელიანის
სიკვდილის გამო იღ. ჭავჭავაძემ პატარა წერილიც მოათავსა, რა-
მელიც მამა შეილურის უზომოს გლოვით იყო სავსე. ხალხი გაატყე-
ბული დაშთა: ვინ არის ეს ვ. ორბელიანი, სად სცხოვრებდა?!

დასაფლავების დროს სულ სამის ოთხის ქალაქიდან მოსცეს
გლოვის ხმა და ტელეგრამები მის ჭირის უფლებს. ეს არ მიტყუე-
ბა არც ერთს საზოგადოებასაო! ლაშარაკობდენ აქა იქ. ვ. ორბელიანი
ისე დასაფლავეს, რომ ერთი სიტყვა ვინმე საერო პირმაც
კი არ წარმოთქვა. სიტყვის თქმა ეპისკოპოსს და ერთს
მღვდელს არგუნეს. ამასზე ბევრი გაკვირვებული იყვნენ. თუ
დავაკვირდებით კი აქ გასაკვირველი არ არის რა, პირველი:
ვ. ორბელიანი ისეთ დროს გარდაიცვალა, როცა ჩვენ საპატიო
პირების ერთი წევრიც არ იყო თფილისში და მეორე თუ
ქართულმა საზოგადოებამ მას შესაფერი პატივი არ სცა და-
საფლავების დროს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ვითომც საზო-
გადოებას განძრახს არ უნდოდა მის პატივის ცემა, საზოგა-
დოება ვერ იცნობდა მას, ამ არ სცნობას თვით განსვენებულიც
ნატრობდა და ეს მიტომ მოხდა, თორემ საცა კი მისი მცნობა-
ნი აღმოჩნდენ, აკი მამინვე თავიანთ მწუხარების ხმა განაცხა-
დეს. მაინც თფილისშია ქართველმა განათლებულმა საზოგა-
დოებამ საკმარისი პატივი სცა. მთელი თფილისის. განათლე-
ბული ქართველობა დაწერა მის დასაფლავებაზე. აქ არ დაესწრო
მხოლოდ თფილისის საღმრთაწოდ გლეხის და მოქალაქის შეი-
ლები, რომელთა რიცხვიც უკვლახე უფრო დიდია და სხვა და
სხვა სასწავლებლის მოწაფეები. ამათ რომ ვ. ორბელიანის ცნო-
ბა ქონოდათ, მამინ მე მგონია, რომ ერთობ დიდი ხალხი
დაესწრობდა. მაგრამ ორბელიანს კი არ იცნობდენ და მის
„იქედს“ და ლექსებს კი მცირედ იცნობდენ, გაზეთებშიაც გან-

ცხადება ყველას მალე ვერ წაეკითხა. რომელი ქართველი იქნებოდა ისეთი გუფქვა და შეუბრალებელი, ის თავის ქვეყნის და ერის შავის ანშიით შეძრავლებულის ისტორიის ანა მოყვანე, რომ ვ. ორბელიანის ამ სიტყვებმა გული და სული ხალხით ან აუბგეროს და ან დააფიქროს ჩვენს დგომარეობაზე.

ჩვენი ივერი, მშვენიერი, არს სისხლის კალო, გმირთა აკლდამი, გულთ საკლავი და სავალალო.“

გაცი გამოდის სამშობლო ქვეყნის სამწერლო ახარეზე, იწყებს წერას და 1858 წ. სწერს ისეთს ლექსს, რომელიც თავის ღირსებით, ანც ერთ ქართველ პოეტის ნაწერს ან ჩამოყარდება, და შედარება რომ იქმნეს, მაშინ ამ ზღირის ლექსი ბევრს თავის თანმედროვე მელექსეებზედაც მაღლა დასდგება. ასეთი ლექსის დამწერივი თავის თავს მთელს საქართველოში უცნობლად სტოკებდა და აწავინ ან იცოდა მის მიზეზები, ამის მიზეზები საგუთარზე ვ. ორბელიანის საიდუმლოებას შეადგენდა და ეს საიდუმლოება მას თან გაქვავა, იმას ვი ვიტყვით, რომ ეს იმ ჭზრის იყო თავის სასელის გამო, რომ თავის ლექსებზედ სულაც არ უნდოდა რომ მის სასელის და გვარის ან ორი ასო ყოფილიყო დაბეჭდილი. ვიტყვით, რომ ვ. ორბელიანის „იმედს“ უფრო დიდი გავლენა მოუხდენი ჩვენს თაობაზე, ვინემც ბანათაშვილის „ბედი ქართლას“ გრ. ორბელიანის „სადღეგრძელას“ და სხვებს. აგავიზე და ილია ჭავჭავაძეზე მე არას ვიტყვი, რადგანაც ესენი სხვა დროს და ხნის მწერდებეს ეგუთვნინს. როცა მე ვას. ორბელიანს ვადარებ ვისძეს, მაშინ მე სასეში მხოლოდ მისი-თანა მედროვე მელექსე მწერდები მეავს ადებული, რომელთა რიცხვით საქართველო სასე იყო და იმ დროის ერთად ერთი. საბრალო ქართულ ჟურნალ „რისკარც“ თითქმის სულ ლექსად გამოდიოდა სოლმე, რედაქტორიადმ დაწეებული უკანასკნელ თანამშროლადმის სულ მელექსეები იყვნენ. ამ დროებში იქებოდენ და იდიდებოდენ ის

პირნი, რომელთაც წითელ ღვინოს და ლამაზთ კავ-კაწაწებს და-
მღერდნენ. ვ. ორბელიანის სსენება კი არა, და იყო დრო, რომ
ცა ამის „იმედსაც“ არ კითხულობდნენ! ამის სასელს და
„იმედს“ თუ ღირსება და გამოჩენა მიეცა, ეს მხოლოდ 1868
წლის შემდეგია, რადგანაც „იმედი“ ამ წლის „ცისკარში“
დაიბეჭდა სრულიად შეკრებილი, და ეს დაბეჭდილი „დროება“-
შიაც გადაბეჭდეს. ქართულმა საზოგადოებამ დაიწყო ამ ლექ-
სის კითხვა და ცოტად თუ ბევრად ვ. ორბელიანსაც მიაქ-
ციეს უურადლება, მაგრამ ისიც აქ იქ საუბარში და არა მწერლობაში.

ამის შესახებ მხოლოდ 1881 წ. ითქვა პატარა სიტ-
ყვა ჩვენის პატივცემულის ნიკოლოზ ნიკოლაძისაგან. ამ
წელს მე დაბეჭდე ვახ. ორბელიანის ლექსები და ამ ლექსე-
ბის შესახებ ნ. ნიკოლაძემ აი რა დასწერა:— „ვ. ორბელი-
ანი თავის მსურვალეს გრძნობებით და ლექსების
წერით ეკუთვნის იმ დასს, რომელ დასსაც ეკუთ-
ვნიან ნ. ბარათაშვილი, გრ. ორბელიანი და ალ.
ჭავჭავაძე“. ეს იყო ერთად ერთი ხმა, რომელიც დაიძრა
ჩვენს მწერლობაში ჩვენის გამოჩენილის პუბლიცისტიკისაგან და
უნდა ვსთქვათ, რომ ეს სწორეთაც ასე უნდა იყოს, და ვ. ორ-
ბელიანი ამ დასთ სახას და სწერს უნდა ეკუთვნოდეს, უნდა
ეკუთვნდეს არამც თუ მართლთა ერთმანეთის თანამედროებით,
არამედ თვით მელექსეობის ნიჭითაც ვ. ორბელიანი თავის
ლექსების გრძნობებით, ხელოვნებით და მიმართულებით არც
ერთ შემოსენებულს პოეტებსე დაბლა არ დადგება, და მე
რომ მკითხოს, ბარათაშვილის შემდეგ ყოველ ნაირ ღირსების
მხრით ამას მივცემ პირველს ადგილს. ჩვენს მწერლობაში ამ
ჭაწის ბევრნი სხვებიც არიან. ვახ. ორბელიანის ნიჭს და ღირ-
სებასე ნ. სიზანოვიც აღიარა და ერთ ლექსში აკავიმ ვახ. ორბე-
ლიანი მეტად გულ-მწველ და შავს საღვლიან, დიდად მგრძნობიარე
პოეტად აღნიშნა. მაგრამ ვიტყვით იმასაც, რომ იყვნენ ისეთი

პირნიც, რომელიც ვ. ორბელიანს ქართულ მწერლობაში დიდ მნიშვნელობას არ აძლევდნენ. ეს თვით განსვენებულმაც კარგად იცოდა, ამიტომაც იყო, რომ ეს არც ერთ ქართულს დრო გამოშვებით გამოცემის ასლს არ ეკარებოდა. ერთსელ ამას ერთი ლექსი დაეწერა, სასიყვარულო:— „ორი შენობა“. ეს ლექსი „ივერიის“ რედაქციაში გადისცა დასაბეჭდოთ, მაგრამ არ დაბეჭდეს, ლექსი მეტად პნელიაო! გარდა ამისა, ერთმა მწერალმა სთქვა, რომ ვ. ორბელიანის ლექსები მის „იმედის“ განმეორებას შეადგენენო. ხოლო სხვა სიტყვებით და სხვა სურათებითა. ამ ლექსის დაბეჭდაობა ორბელიანს სწეენიყო. ეს ლექსი პირველად მე დაბეჭდეს მის ლექსთა კრებაში. 1881 წ. და შემდეგ ეს ლექსი რუსულათაც გადასთარგმნეს. დღეს დაბეჭდილია ქართულ პოეტების საბიურო ლექსთა კრებაში, რომელიც რუსულად არის ცალკე გამოსული.

ასე და ამ გვარად, ჩვენ რომ გავვეთ ამ საზატიო პირის ცხოვრების და მწერლობის გაცნობას, ჩვენ დავინახავთ მთელ რიგისეთ მსარეებს, ისეთ აღმატებულ თვისებებს, რაც მის სასელს ამაღლებენ და დიდს პატივის საცემის ღირსებით მოსამენ. სხვა რომ არ იყოს რა, ერთი ამის დიდ ღირსებას ისიც შეადგენს, რომ ამან თავის ჩინებული ლექსების გავრცელების დროს ქართულ საზოგადოებაში თავის თავის გამოჩენაც არ ისურვა. ამას გარდა, ჩვენში, ბევრი შურიანის პირისაგან იგი სხვა ნაირადც იქმნა მიღებული. ამ მიღებისთვის კი არავის არაიერი დაკვირვება, ჩვენი მწერლობის ცოდნა და ტექნიკური განსტკვრეტა კი არ დასჭირებია. გარდა ამისა თვით განსვენებულიც ისეთის სამწესაროს თვისების იყო ჩვენს მეღექსებზე და გულ მოკლეული, რომ 1859 წლის შემდეგიდან 1866 წ. ქართულს ენაზე ლექსების წერა სულაც მანტოვა, რადგანაც მას თვისებური ლექსების წერა 1860 წ. ქართულს მწერლობაში თითქმის უსარგებლოდ დაენას. უკანასკნელს დროს კი, რა კი იგი მოქსწრა

ამის წინააღმდეგ ლტოლვილებას ქართველობაში, მასინ კი მან-
თვის გრძნობათა თანხმად ლექსების წერასაც მიჰყო სული და-
ბეკრი თვალ მარჯალიტი ლექსიც დასწერა.

II

ვასტანგ ორბელიანი დაიბადა 1812 წ. ქალაქ თფი-
ლისში. მამა ამასი იყო ვასტანგ ორბელიანი, გრ. ორბელი-
ნის მამის, დიმიტრი ორბელიანის დასსლკებული მეგობარი,
დიდთ ორბელიანთ ოჯახისი უფროსი წევრი, მეფის ერეკლეს-
სიძე. გიორგი მეფის თანა მედროვე, მომსწრე კარგახანს რუ-
სების. რუსის სამსახურშიაც ნამყოფი რუსის მართველობისგან
ამას ბევრჯელ მადლობა და ჰილდოც მიუღია. ამასთანავე ეს
იყო ძველი მწიგნობარი პირი და ქართულს ენასე ლექსებ-
საც სწერდა, ამისგან დაწერილმა ანბანთ ქებათა ლექსებმა და
სხვა სასიძღვრო ბაიათებმა ჩვენ დრომდისაც მოაღწიეს. ამას
ლექსები მხოლოთ ჩვენი მეფეების დროს უწერია, თორემ რუ-
სობაში ეს მას სულაც არ გახსენებია. ამას სწავლა ჭქონდა
მიღებული მეთვრამეტე საუკუნის საქართველოს საკათალიკოსო
სკოლაში, რომელიც თფილისის სიონის მახლობლად არსებობ-
და და რომელ სასწავლებელშიაც დ. ჩუბინოვის სიტყვით ერთ
დროს რექტორად ერძიანთა კათოლიკეთ მოძღვარი ტერ-სა-
კაშვილი ყოფილა, საწმინტოებით კათოლიკე და გვარ-ტო-
მობით კი ნამდვილი ქართველი. დედა ვ. ორბელიანისა იყო
მეფის ერეკლეს უკანასკნელი ასული, თეკლე ბატონიშვილი. ეს
ბატონის ქალი სამეფო სასლში იყო აღწესდილი, თავის დე-
დის, დარეჯან დედოფლის გავლენის ქვეშ. სწავლა ისე ჭქონდა
მიღებული, როგორათაც იმ დროის საქართველოს ქალებს ას-
წავლიდენ საქართველოში და სწურთვნიდენ. მან იცოდა ქარ-
თული წერა-კითხვა, მშვენივრად ლაპარაკი, მწიგნობრობა და

სუვერენს ის კრძალულებს და სათნოებითი მისარქები, რასაც მის დროს ასწავლიდნენ ქართველ ქალებს. მწიგნობრობის მოყვარე იყო და სშირად ლექსებსაც სწერდა. ამის ლექსები მე ძქვასდა ერთ დროს. ერთი ამისი სამგლოვიანრო წერილი, მეფის ირაკლის გარდაცვალების გამო, რომელიც დაწერილია 1798 წ. დაბეჭდილია გაზეთ „დროება“-ში. ეს წერილი სწორედ მჭევერ მეტრეველური ნიჭის ნიმუშია და მასთანვე უზომო გლოვების გოდება, რომელიც მეფე ერეკლეს სიკვდილს მოუხდენია მის შვილებზე და შვილის შვილებზე. ნამეტურ ქალებზე, მეფე ერეკლეს ერთის ქალის მათს სიტყვით: — „ჩვენთვის შინისა და მთავრის დაბნელება იყოფო“ გიორგი მეფისთვის კი არაფერი. ეს ვ. ორბელიანმაც სთქვა. დედის ჩემისგან გამიგია, რომ გიორგი მეფე მანიცა და მანიც არ გლოვობდა მამის სიკვდილის. ამას ტახტის მიღება ესაროდა!.. ეს იყო მეტად მძიმე ვატი, შინაურ საქმეების მოყვარე და პოლიტიკაში მეტად საწყალი. ამის ხსენებაზე მას ბევრჯელ ამოუოხრია ხოლმე. სხვა წერილებიც აქვნდა, ესევე ქალი იყო ადრინდელი „ცისკრის“ რედაქტორის აღმზრდელი და „ცისკარსაც“ ესმარებოდა. რუსის მთავრობისაგან ანხას პირველი ხარისხის ნიშანიც ქმონდა მიღებული.

მწიგნობრობა და მელექსეობა უკანასკნელს ხნებში ბატონობით შვილებს ჩვეულებად გარდაექცათ და ერეკლე მეფემ დაწყო ბილი ეკლა ქალი, თუ ვატი სულ მწიგნობრობდნენ. თვით ერეკლე მეფემაც კი სთარგმნა სპარსულის ენიდამ გერმანიელის მწერლის ზონენიუელის წიგნი „პოლიტიური წესწყობილება“ რომელიც გერმანიის ენიდამ სპარსულ ენაზე გადაოთარგმნა სპარსეთში მეოფ დოქტორს რენგენს. ეს დოქტორი საქართველოშიც იმყოფებოდა, ერეკლე მეფის კარზე, ექიმათ, ერეკლეს ეს ესმარებოდა ზონენიუელის წიგნის გადათარგმნას. ასე და ამ გვარად ბატონობით გვარში მთელი რიგი იყო მწიგნობარ პირებისა. და ამათში რომ ქალებიც თეკლე ბატონიშვი-

ლისთანა მწიგნობრები ეოფილიყენენ ამას თიქრი არ უნდა.

კ. ორბელიანს ამ ქალმა შეასწავლა პირველად წიგნის-კითხვა, ამავე დროს ორბელიანთ ბავშვებს ჭმაცრობოდა და წყა-კითხვას ასწავლიდა ორბელიანთ კარის მღვდელი, გამოჩენილი მწიგნობარი პირი, იოსებ მღვდელი, რომელსაც მელქისეოპის გამო სპარსნი უქეშიმ დარდიმანდს“ უწოდებდნენ. ამ მღვდლის შემდეგ კ. ორბელიანს, მის ძმას და ბეკრსაც სხვებს მიუარველობას უწევდა, იმ დროის ერთი გამოჩენილი მღვდელი, გრამმატიკოსი, ქართველთვი, ქართული მართლწერა, წიგნებში ვარჯიშობა და სხვანი ამ მღვდელს შეუსწავლებია პატარა ვანტანგისთვის, ჰატარაობისას იგი მტკვარში ჩავარდნილა. გამდელს გადურჩენია, ამბობდა სოლმე: ნეტავი მაშინვე დამხვრავალვიყავ: წყალში და მომკვდარვიყავი, რომ ჩემს გრძელს ცხოვრებაში იმდენი უსამოკუნება და სატანჯელი არ მქნას, რაც კი ჩვე-ნის უმადლესის გვარის შვილებისაგან ვნასეო.

შინაურ სწავლის შემდეგ ის მიუცნათ მაშინდელ კალა-უბნიანთ სკოლაში სსწავლებლად, ამ სკოლაშივე იყო გრ. ორბელიანი და ნ. ბარათაშვილი. ამ სკოლიდამ კ. ორბელიანი გადუყვანიათ თფილისის კეთილშობილთ სკოლაში. 1825 წ. შემდეგ ვასტ. ორბელიანი ამ სკოლაში სწავლობდა და 1830 წ. სწავლა გაათავა. აქ გათავების შემდეგ შინ იმყოფებოდა და პაეების გორბუსში ემზადებოდა წასვლას. ვ. ორბელიანზედ დიდი გავლენა მოქმედინა სოლ. დოდაშვილს. ამან ბეკრს ემწვილს ჩაუხერგა გულში ქართველობის სიყვარული, ვინც კი 1835 წ. გამოვიდნენ ამ სსწავლებლიდამ და თავი-სასვლეს, უკვლავ ესენი ამ პირის გაწვრთხილნი და აღზრდილნი არიან, სამეტურ დ. ყიფიანი, ნ. ბარათაშვილი, კ. ორბელიანი და მჭავალი. სხვანი. ვ. ორბელიანს კარგის მსწავ-ლებლის მეორებით სკოლის სკამიდანვე ჩაუხერგა გულში მწერ-ლობის სიყვარული და ამან მწერლობაც დაიწყო. ეს პირვე-

ლად ლექსების წერას ეხვეოდა და მის ლექსები სულ საქართველოს სიყვარულზე იყო დაწერილი. ზოგი იგავ-სიტყვაობითაც. როგორც ვინც და თვითონ ვას. ორბელიანსაც უთქვამს ხოლმე, მას თავის მამასთან ვარგი განწყობილება არა ჰქონდა. მამას თურმე ეჯავრებოდა ქართველ ბავშვებისაგან ქართული წერა-კითხვა, ამასთანავე მეტად ამაყი კაციც ეოფილა, ქართული ენის და საქართველოს არაფრად მეტრფილა. ერთხელ სთქვა: მე და ჩემს ძმას ერთავად ომი და (ოდვიგარი) გვექონდა მამანქმთან გამაჭთული, გაკვირვებული ვიყავით, თუ მას საიღამ შეეთვისა ისეთი ამაყი თვისებები და ქართველობის ყველაფერის ათვალწუნება! რამდენიც ეს გვდევნიდა, უკან დაგვდევდა ქართული ენის და მწიგნობრობის აღმოსაგვეთად, იმდენი ჩვენ უფრო გვიცნოვდებოდა სამშობლო ენის და მწერლობის სიყვარული. მასა ყოველთვის იმას ეფიქრობდა, რომ ჩემს შვილებმა თუ ქართული ეს არ დაივიწყეს, უიძისოდ რუსეთში ვერ წავლენ, აქ სასწავლებლად ვერ გამოვდგებიან. ძლიერ დარდობდა ამასე და ბევრ ნაირად მობეზრებულმა ვ. ორბელიანი და ამისი ძმები მიხანა იმ დროის ერთ რაღაცა ზოლგში, სადაც სამხედრო გამწურთონას იღებდნენ. ამით განთავისუფლდნენ მამის საყვედურებისაგან. ვინ და რა იყვნენ ეს გამწურთებელნიო, ამასეუდ სიტყვაც არ ღიხსო. როგორც მოყვანილია „კავკასის აქტებში“ გ. ერისთავის ცნოვრებაში და სხვა და სხვა რუსულს და ქართულს ისტორიულს წიგნებში. 1832 წ. საქართველოში ცნობილ იქმნა ქართველთ „ფარული საზოგადოების“, არსებობის ცნობები. ამ საზოგადოების ერთ უმთავრეს მოთავკუთ ალ. ორბელიანი ითვლებოდა, აქვე ერივნენ მისი ძმებიც და ვ. ორბელიანი. საქმის გარკვევის შემდეგ დამნაშავეები ძვიზერეს და დააპატიმრეს. ორბელიანები რუსეთში გაგზავნეს, სხვა და სხვა სამხედრო სასწავლებლებში სასწავლებლად. ბეტერბურგში მივიდნენ, აქ დარჩნენ რამდენსამე ხანს და მათ

ქართულ ბატონიშვილებთან მისულა მოსკლად ქქონდათ. მეორე წელს ვ. ორბელიანი შევიდა ჰაყების კოჩხუსში და აქ დაჭყოკარკა ხსნს, ვიდრე შესაფერ განთლებას და სამხედრო ხელკონებს შეისწავლიდა. ჰაყების კოჩხუსში დაამთავრა სწავლა და 1840 წ. გამოვიდა. ვ. ორბელიანს იმედი ქქონდა, რომ კოჩხუსიდან გამოსვლის შემდეგ მას საქართველოში დაბრუნების ნებას მისცემდნენ: მაგრამ მმართველობას ეჭვი ქქონდა. ამიტომ ამას ნება არ მისცეს, დროებით ისევ რუსეთში დასტოვეს. ვ. ორბელიანს მეტი გზა არ ქქონდა, ისევ იქ უნდა მოჭკიდებოდა სამსახურს. ეს მალე შევიდა კალეუის გუბერნატორის სამმართველოში მოსამსახურედ და მალე ეს ჩანცხულ იქმნა ქვემოხვკოროდის „დაგუნის პოლკში“ და აქედამ ეს გამოვიდა სამხედრო კოჩხუსში. აქ მსახურობის დროს ვ. ორბელიანმა ბევრჩინი ნდობის ნიშნები გამოიჩინა მთავრობის წინაშე. ეს დახლოებით იღებდა მონაწილეობას რუსის მხედრობასთან აქა იქ კავკასიის მთიულეებზე გალაშქრებაში და დამორჩილებაში. 1858 წ. ამან მიიღო პოლკოვნიკის ხარისხი და უბარდოს პოლკის უფროსად დანიშნეს. ვ. ორბელიანს უბარდოში დაბრუნება ერთობ განარებოდა, თითქოს „ცა გამეხსნა“. ისე შესარებოდა სამშობლო ქვეყნისკენ დაბრუნება.

უცხოებაში მყოფი რას არ იფიქრობდა თურმე საქართველოზე. ხან ტიროდა სოლოქ და ხან იმედოვნებდა ფიქრებში. ხშირად ბევრი რამ საიმედო ნიშნები და ოცნებებიც მიტოვლებდნენ თავში. იქ, ფიქრობდა ეს, რომ საქართველო დღეს წინ იქმნება წაწეული, იქაურობა შეცვლილი დაგვსდება, მის ნახვას ყოველ წუთს მოველოდი და ვნატობდი. როგორც იქმნა მოვალე ჩემს სამშობლო ქვეყანას, მაგრამ ოცნებებმა მომატეულიესო. მოვედი და რა ვნახე, კარგი არაფერი! 1832 წ. შემდეგ თუ რამ არსებობდა ისიც აღმოკვეთილიყო! აქ განაღებულიყო მხოლოდ დედუკი, ლსინები, ქეიფები, ლო-

თარბს, ბალები და სს. ჩემის ქვეყნის ერის ასეთმა დგომარყო-
ბამ ერთობ დამაფიქრეს მეო. მეც, როგორც სარწიელ ქმნი-
ლებს, მალე ავევებოდი აჭარის უზრუნველობას, მაგრამ, მდ-
ლახს დმერთს, ამ უზრუნველობაში მეოფთ გარდა იქვენი ბევ-
რი უსტილსანი ჰიბრებიც, რომელთაც დამაიქედეს მეო. ამ დროს
წავიგითსე ბარათაშვილის „ბედი ქართლისა“ და დიდათ მესია-
მოგნაო. ბარათაშვილს წინეთაც ვიცნობდი, მაგრამ მასინ უფრო
გავიცანიო. რას მოვიფიქრებდი, თუ ჩვენი სუმაჩს სიგო ისე-
თი სიჭის და აზრებების უსტრონი იქმნებოდაო. ბარათაშვილს
ჩვენში იცნობდნენ, როგორც კარგს მექორეს, კარგს მო-
თამაშეს, ხსუნჯს, სუმაჩს და სს. ამის ლეგური, ტეგვა და
ცხენის ქენებს განთქმული იყოო. ბარათაშვილს გარდა ამის
აქ სანიქლო ჰიბად დიმიტრი ყიფიანი, გოს. მანცაშვილი, გიორ.
ერისთავი და იასე ანდრონიკოვი გაეცნა. იასე ანდრონიკოვს
დიდს უსტილს სცემდა და ამას ორმოცდა ათის წლის დღესასწაულის
გამო 1888 წ. აქსიც უძღვნა. ყაბარღოს სამსახურს შექმდე
ეს მსახურებდა დასკუეთის სამხედრო „სტრანდის“ უფრო-
სად, ეს აქ დიდათ იღვწოდა მთიულების წინააღდეგ, სამეტურ
შინილის დახურობაში. გ. ორბელიანს კარგად იცნობდა ვარს-
ცოვი და ამიტომ მას დიდ უსტილს სცემდა. დიდად მოსწონ-
და გ. ორბელიანის სსსათი, თრასკული. და რუსული ენების
ცოდნა და ევროპული განათლების შეთვისება. ესენი ვარს-
ცოვს ასე უყვარდა, რომ კავკასიის მოთავს სარდალი
თავის თქნით შიდიოდა სოლმე იმ დროს ორბელიანთ
გვართა ოჯახში. 1865 წ. გ. ორბელიანს შიდიოთ გქორწალ
მაიორის სარისსი და ეს დაწიშეს ახალციხის მხედრობაში
უფროს სეკმდეველად და მომწედა. ამის შემდეგ ეს მსა-
ხურებდა კავკასიის აჭარ იქ სამხედრო სამართველთებში, რჯა-
ბენიქლად ამ სამსახურითდამ გამოუბდა თვი და იარცხებოდა ბორ-
ჩალოს და სსკა მარტს მამადიანთ ბევრა შორის მომწიგე-

34255

ბელ შუამავლად. იგი ამ თანამდებობაში დარჩა უკანასკნელ დეკემბრის და 30 სექტემბერს, 1880 წ. გარდაიცვალა ქალაქ თფილისში. ეს დასასივლავეს სიონის ტაძარში. ამ თანამდებობაში ყოფნის დროს ვ. ორბელიანმა ბევრი ბეგის საქმეები მოსწრა უდავიდანაბოდ. ბევრი ბეგები აცდინა ერთმანეთსა-საჩუკლების ტრიალს, ულუტა-წუგუტას და დაღუპვას. ამით სში-რად ასმენდა ხალხი, თუ ასეთ მოქმედებას რა შედეგი მოყვება, ასმენდა მათ, რომ ერთმანეთის დავიდანება და საჩივრები უბრალო საქმეების გამო დაგლუჯავსთ თქვენა და დაგანელეთო. რა ვი ვ. ორბელიანი ასეთ დარვიგებას და საუბარს უწევდა ამ ზიზებს, რა ვი მათ ასე მამა-შვილურად ეჭვევოდა, ამიტომ ესენიც მის დაკალების და სათრის გამო ბევრს საქმეებს სზომდენ და ადვილად ურიგდებოდნენ ერთიერთისანეთს. ამით მან მათში კარგი სახელი დაიტოვა.

III

ვ. ორბელიანი დაიბადა და აღიზარდა იქით დროს, როდესაც საქართველოს უმაღლეს გვარის შვილებში სრული გასრწვნა და უზრდელობა მძვინვარებდა. როცა ამათში მტრობის და შიფოტების მეტი სხვა არაფერი ვრცელდებოდა და როცა იწუება ქართველ თავად-აზნაურობისაგან თავიანთ მამულების დაღუპვის დასაწყისი და ა.ა.ს. საიჩი დავი-დაწაბები. ერის ასეთ-მა ცსოვრებას და მოქმედებას ბევრს ემარწვილზე იქონია ცუდი გავლენა. ბევრს ემარწვილს მოუღეს მათ ბოლო და ეს სამუდამოთ გააფუჭეს და დაღუპეს. ბევრს თითქმის ბოვშობიდან შეასწავლეს ზურჩა, დუდუკი, ქალების უკან სეტიალი მეტის მეტი ღოთობა. აქ იქ სატობაში სიარული, საღსში ჩხუბების მართვა, დავი დარება და უდარვოდ და უზომოდ ქეიუები, მაგრამ ვ. ორბელიანს და ამის ძმებს ვი ასეთ მოქმედებას და

მოკლენას სულ ვერ მოუხდენა. გავლენა, როგორც ვინც და
გამიგონია, ამ უსასიათობამ თითქმის ყველა სახლის შვილებს
მოსდო თვისი კლანტები და ასეთსვე გზაზე მიდიდა ზი-
ველს წლებში ჩიგოლავს ბრატაშვილიც. ეს ყველამ კარგად
იტის, ვისაც ვი ასსოვს ბრატაშვილის ასე გზადღობა, თვით
ვას რბილანძვაც ვი აღნიშნა ეს, მაგრამ დოდაშვილმა აღ-
მოკვეთა მასში ამის ჩვეულება. ვ. რბილანძვი ამ დრო-
ებში იმყოფებოდა ერთ უსუფთავეს ზიად, ეს იყო სამა-
გალითა ზიში იმ დროების რბილანძვით გვარში. ეს დღე და-
ღამე მეცადინეობდა. ჟერეთ ისევ საქართველოში იყო, როდეს-
საც ის ფრანგულ ენას სწავლობდა, ალ. ჭავჭავაძის მიხედვით.
ფრანგულის ენის სწავლებაში მე შეხმარებოდა ერთი ზატონი,
დედი ჩემის კარგი ნაცნობი, მომსწრე მეფე ერეკლესი
და გიორგი მეფისა, ამ ენის ნახებში ზირველად ამ ზატონისა-
გან მიუღია. ვ. რბილანძვის დიდი და ზატონისანი შესედე-
ლება ქონდა ამ ზატონზე. ერთსელ სთქვა: თქვენ რომ მოსწრე-
ბიყვით ამ ზატონებს და გენასათ მათი ქართული ენის სტოდ-
ნა, საქართველო სიყვარული, ემიძობა და სს. მასში ალტა-
ცებელი დასთებოდათ. დედანში მათ ბევრჯერ მოუჩინათ
ავადმყოფობისგან. ზირველს წლებში, რუსობისას, ზატონები
ჩვენი სშირად დაიარებოდნენ. დედანში დიდი ზატონის მცემელი
იყო მათი, მაგრამ ბოლოს ვი ცუდათ წაუვიდათ სწველებს
საქმე, საქართველოდამ სიკეთის მაგიერ გასქეეს, გმობაც
დაუწეეს უზაროდ და უმნიშვნელოდ. აი ამითვე გამოგონილი
სახალსო ლექსიცა. ჭეშმარიტად, რომ ამ ზირების სისუფთავე
დასამაგალითა — ცნობებს ბევრს ქართველ კაცის შვილს უხდე-
ბოდა. საუფრადლებოთ. ესენივე მეცადინეობდნენ. აქ ფრანგუ-
ლი ენის შესწავლაში დ. ყიფიანსაც ამთგან დაუწეია ფრან-
გული ენის სწავლება. მართლაც და ვ. რბილანძვი ისე იტო-

და თქმანგულა ესა, რომ იშვიანად საქართველოში ამისაგებ ქართველ კათოლიკეს ალ. ჩიქოვანს და დ. ფიჭიაშვილს გარდა სხვას ვისმეს სცოდნოდა. მეტი არ იქნება, აქ ამ ჩიქოვანსგან რამდენიმე სიტყვა ვსთქვათ: ალ. ჩიქოვანს ბევრი რამ ნაწერებში დაწინა საქართველოში, მაგრამ უკვლავ ეს დაიღუპა, დანაკარგა, დაღუპა. ბევრი მისი საიდუმლო წერილებიც ერია. ამის მდიდარი ბიბლიოთეკა 1878 წ. იანბრისგან გაიყარა იუთობით. ბევრი რამ ძვირფასი მასალები, მიწერ-მოწერანი და წიგნები დანაკარგა და დაიღუპა ამის ბიბლიოთეკის დანაკარგით. ამის ბევრი რამ ქონდა სათარგმნი სამშობლო გარეეთი რუსულის გამომცემების დამატებით. გ. თბილისი როცა ეს მოიგონებდა ამ საუკუნის მიწვევას წლებს და ქართველთა გაიგებებულს ვსთქვამს, აღარ იცოდა რა ექმნა და რა ეთქვა. უკვლავ იქნებოდა და სამაგლობის მეტი სხვა არაფერი არსებობდა: 1825 წ. იქნება ჩვენი დაღუპვის სანახა, რადგანაც საქართველოში ამ დროებში დაუნსინათ ტრანსტირები, შემოუტანიათ ბიბლიოთეკები, ქალაქის თანამობა გაჩენილა: ხლუსტი, ყომახი, ცხრა და ვინ იცის რამდენი კიდევ სს. გარდა ამისა შემოიტანეს ალანა, არღისი ქუჩაქუჩა ტარება; დაგონა და მის წინ მოთავსე გოგობის თრევაო. ჩვენდა საუბედროოდ უკვლავ ამებს გაწვევა ჩვენი თავად-ახსნაურობა, უკვლავ ამებს ესენი სხე ითვისებულნი, როგორც ერთ კარგ რამესაო. გაწაღდა დღე და ღამე ქეიფები, უკვლავს ღსინო, უკვლავს აუღლების აგლანკვა, უკვლავს უწესობა და გვარის შესარცხვენი საქმეები, ბოლოს ვაღებში ჩავარდნილნი ხელ ცალკეობი მოებოდნენო. ამის მივი გოგელოთვის მიწერებით. აღნიშნავდა. ესევე ვაძვად გამოცხატ ერთ თავის ღეჰისის შემდეგ ტაქში.

„ზოქთა თვისი ქონება, ბითურს ცხრაში წააგეს, და თავისი ცოლ-შვილი მშიერ მწყურვალ დააგდეს,

ზოგთ დავა-დარაბაში, რაც რამ ებადათ. ყველა,
რაც ქველთ მამათ პაპათგან მათ ღეროზოდ
ბედათ.

ერთსულ სიტყვა: მამულების შეიდეგ რომ ვალების მეტი
აღარა გაჩნდათ რა, მეტი თავისთ ემებზე იწევს ნაკადობა
და დაბეგ დაწი აკებათ. ამხელ ლაშქარაგოც მოგვისდა, მე აღ-
ორბელების წერილი „ბატონ ემობა. საქართველოში“ უხსენე
და ვკითხე, რომ ვგონებ ეს მართალი არ უნდა იყოს მეთქი.
ამ დროს მე მას ერთი თვისი პოემაც გაგასხენე, სადაც ეს
ამობს;

„ყმას ჰყავს პატრონი და არ ბატონი,
ორნივე ერთნი არიან ყმა და პატრონი“.

ყველა ესეი საეჭვოდ მიმჩნია და აწვიცი, თქვენ რად
ბრძნით ასე თქვენს ლექსში, ან თქვენმა ძმამ რად დასწერა
ასეთი აზრის წერილი? ეს სენი ყველა სასელმწიფოებში იყო,
ყველგან მონების მსგავს რასმე წარმადგენ და მამასადამე
საქართველოშიაც ასევე უნდა ყოფილიყო მეთქი. ამის შესა-
ნებ 29 დეკემბერს, 1882 წ. მან დამიბარა შეიდეგის წერილით:
„ჩემო საქარავ! დიდად მინდა შენი ნასვა, მე ვერ კარში
ვერ გამოვდივარ, სუსტად ვარ, დღეს სადილობამდის რომ
მნასო, დიდათ დაგიმადლებ“ მე წაველა, ამან ერთი თავისი
ასლი ღეჟსი წაიკითხა და ბოლოს ბატონ-ემობის შესახებ
აი რა სიტყვა: ჩემი ძმის წერილი და თუ ჩემი ნათქვამი სიტ-
ყვები ბატონ ემობის შესახებ ამ საფუგუნეს არ შეეხება და ამ
საფუგუნის ბატონ-ემობასო. ესენი შეეხება ჩვენს წინა დროე-
ბას. დაგარწმუნებთ, რომ ჩვენი შეიგებოს დროს საქართვე-
ლოში ბატონემობა მამა-შვილობა იყო. დედი ჩემისაგან ვა-
მიგონია: რომ ერთი მებატონისი ყმა მოვიდა ერეკლე მეფეს-
თან საჩივლელად და თავის ბატონის შეიგზე შესჩივლაო,
რომ ქალი გამოეპტიურათა და ასლა ამის საქავიეროდ ბატონიც

გადამკვიდრო. ამასვე მეფე ურეკლემ იქვე დაიბარა მისი მება-
ტონე, სასტიკად განვიცა, ემა ჩამოართვა, დიდი ჯარისა და-
დო და ზოგი ერთი კარის კატები რომ არ დასწრებოივნენ
სტეპიდა კრდევანო. ერთ ასეთ საქმის გამო, ჩემს ბიძას, გი-
ორგი მეფეს, ერთის გლეხის საჩივრის გამო მის პატონის
შვილისათვის სულ ტყავი გაემოგო და მიწასზე აღევანო.
მამინ რომ პატონს რამე ექმნა, გლეხი ამასვე ადვილად უჩი-
ვებდა მეფესთანაო, იმიტომ რომ მეფესთან ჩივილი და-
მისვლა ადვილი იყო და სამეფო კარი ყველასთვის ღია იყო-
ბო. გარდა ამისა მუდმივ ომები, ყლეტა, წყვეტა და უბედუ-
რებანიც სრულს სვანის აძლევედნენ ქართველ მემატონეებს, რომ
მათ რამე ეუბნათ და სცოდნიოთ, რომ ყმების შეწრებას და
აკლებ დაკლებას მათ და მათი ქვეყნისთვის დიდ სამტროდ და-
შთებოდაო. მე წინააღმდეგი აზრი განუცხადე და ბუკრი ის-
ტორიული ფაქტებიც მოვიყვანე ამის დასამტკიცებლად. ამან
სთქვა: ამ საუკუნეში ვი საქმე სხვანაირად წავიდა, დროება შე-
იცვალა, ამ დროების შეცვლის მეორებით ჩვენი თავდაზნაუ-
რობა დაეცა ყოველ წინის მსრით და ამავ დროს მათ თავ-
კინთ ყმებზედ ისეთი გამოკობის უფლებაც მიენიჭათ, რომლის
მსგავსი საქართველს დაწესებდამ მათ არს დროს არ ქვე-
ბოდათ ხელშიო. რადგანაც ესენი სრულად გამოუტყდელნი იუ-
ნენ, ამიტომ მათ ვერ გამოიყენეს თავის უფლებები და მათს
მდგომარეობას შემდეგში ერთობ ცუდი შედეგი მოჰყვა. ამათის
მეორებით მთელი თფილისის ძუბრების მძიმელები სულ უბრა-
ლად ფასად დაიყიდა. მთელი ორთაჭაღის, სოლოლასკის პა-
ლები და ქალაქის უმეტესი სასლებიც სულ უბრალო საქმეების
გამო გადავიდა უცხო ტომთ ვაზის ხელშიო.

მათლაც და რომ დავაუბრდეთ, იყო დრო და ეს დრო
ისე მომსახრ არ არის, როცა თფილისის ქართველების საკუთრე-
ბას შეადგენდა. დღეს რომ სომხობა სათავადაზნაურად ბანკის

თიატრის და ქართველის შესახებ გოცმანობენ, რომ სომეხთ.
გამოჭლივს სელიდამა, თვით ეს სახლი და ადგილებიც
ქართველთ ბაგრატიონების იყო. ამთგან შეიძინეს სომხებმა.
სხვა ადგილებზედაც ასევე ითქმის, მაგრამ ჩვენის მოუხეხე-
ლობით ვეკლა ეს ძვირფასი ადგილები სელხელა იმ დროების
ვაჭრების ხელში გადადიოდა, იმ დროების ბანკირებიც ესენი
იყვნენ და ზარაფებიცა; ამდებნიცა და დამდებნიცა. ქართველ-
ების უბედურის და უზგარიშო ყოფა-ცხოვრებით ამათ შეიძი-
ნეს მთელი თფილისი და მასში სადღეისოთ გაიბოროტიეს
ფენი. ქართველები, ეს მიჩვეული მოსახლენი თფილისისა
მარჯვნივ და მარცხნივ ახვედნენ თვის ქონებას და ამათ მა-
გიერ იქნდნენ ქვედამ მოსრული წერილმანი ვაჭრები, რომ-
ელთაც აქ სულის მეტი არა გაანდათარა, ამათ გაიძვრეს ქალაქ-
ში ფეხი, ქალაქის ვაჭრობამ შესძინა ბევრი რამ, იგინი ამით
გამდიდრდენ, გარისტოკრადენ. აქაც არისტოკრატთამ გაიძარ-
ჯვა, ფეხი გაიდგა წინ და რაკი ამათ განათლებაც არ ქონდათ,
ამიტომ მათ გვარტომობითი შური და ზიზღიც აქეზებდა და
ამედიდურებდა. ჩვენდა არა საკეთილთ, საქმე ისე წარმართა,
რომ ჩვენი ძველი ოჯახის წამომადგენნი ქართველნი ვალებში
ჩავარდნენ სულ უბრალო ზიზღი ზიზღებსე დახარჯულის
ფულის გამო, რაკი თფილისის მამულები ამათ დაკარგეს,
აქ ცოვრება გაუძნელდათ. ამათ იწყეს სოფლებში გადასახლება.
მაგრამ ბევრს აქაც გაქვევ მოვალეები და იქაც დაუწყეს ანა-
კეა. რამდენი მაგალითი ყოფილა, რომ გაჭირებულს ეცეს 50 მ.
უსესსნია და რადგანაც დანიშნულს დროზე არ ჩაუბარებია, აი-
ტომ მას 50 მანეთში 500 მ. დასდებია, რაკი იმ დღეებში
ჩვენში ფულის შოვნა ძნელი საქმე იყო, ამიტომ მებატო-
ნეს 500 მ. გასჭირებია და ბოლოს ეს 500—5000 მანეთად
ქცეულა. ასე და ამ გვარად კილაც წურბელა ჩარჩს 50 მ. მო-
ხებით ჩაუგდია ისეთი მამული ხელში, რომელიც ჩვენ ძველ

ქველ დიდებულ მამა-მანათა სისხლით მოწვეული ყოფილა. ჩარჩხ რაკი აქ შემოუღვას ფეხი და გაუმტრებია, ამის შემდეგ ეს მიწყოლია სსკა წვრილმან გლეხ-გაცემს და მიწასე უსწორებია, რადგანაც გლეხები უფრო მეტს გასტირებაში იყვნენ სავარდნილიო. ჩვენ სომ ვერ დავიკავეთ თავი და გერც ჩვენ მოძმე გლეხებს მოუარეთ, სეტა ამთავის მინც გვესწავლებინა. რამე, ამთ მინც გაემტრებინათ ფეხი და ამთ მინც სტეწილთ მაგანათაო. ამსე ამობდა:

„შებნდეთ, თქვენ უმცროს ძმათ, ჩემს უმცროს ძეთ გლებებსა,

როგროც თქვენ, ისინიცა, ჩემის გვამის სახსრებსა, რატომ ვერ მოუარეთ, რათ ჩაუგდეთ ჩარჩებსა.“

მაგრამ მოკლას ვინ სთხოვდა, სეტა ის მინც მოგვესწავლებინა, რომ მათი შვილები სსკა და სსკა სელოსნე ის და ვტრებისთვის გვეძლია შეგინდათ, რომ იმათ მათგან რამე შეესწავლათ. ეს რომ ყოფილიყო, მასინ თქვენ სასაგდით ჩვენს საქმეს და ძალას თფილისშიო. მაგრამ ეს ვერ იქმნა და დღესაც ვიდევ ისეა ჩვენ და საუბედურთო.

როგორც მკვიდრსეუთ. ვ. ორბელიანი სსკა და სსკა მთახუტდილების გაგლეხის ქვეშ ერთობ დღვილად შედიოდა. მაგალითად: შემოდ მოყვანილი საში სტრიქონი გამოკრებულთ ერთის იმის ლექსიდგან, რომელიც მან იღია ტვტვტვტვტვ უძღვანა რადგანაც ამან დასწერა ლექსი: „ქემო ვარგო ქვეყანავ“ აქ იღ. ტვტვტვტვტვ იშუდოვებს, რომ აწმყო თუ არ გვეწვალობს, მომავალი სომ ჩვენი იქნებაო, რადგანაც წვრილ ფეხობა დაგვეზღებაო. ამის შესახებ ვ. ორბელიანმა ლამარაკი დაიწყო, რის წვრილ ფეხობაო. თავად-აზნაურთა გაფუტებულთა, მას თავისი ეროვნობას საზოგადო საქმეებისგან სული აქვს აღებულიო და გლეხკაცობა ვიდევ უწვალოდ არის დაცემული და მათ აჩავითარი სახსარი. არა აქვსთ განათლების და

წინ მსგეულთბისათ, ჩვენ რომ კარგი საზოგადოება გვექმნას, მათი კია, მგრამ სად არის აქ საზოგადოებაო. მათი მოგონება მე შიზღს მგვჩისო, ოჰ! რაც მკვით ბორტუის ჩაიდინეს, ჩადინ და ჩაიქენ, ამის კაცი ვერ მოსთელის. მე უღიზსად მიმაჩნია ეკენი, რომ რომელიმე მათ კრებაზე დაგესწრო! ვ. ორბელიანი 1830—1840—50 წ. ქართველ საზოგადოებას ისეთ საირად სატაფდა სოფმე, რომ უგეთესი აღარ შეიქელოდა. სეტა ამით რომდის უნდა მოიჩეცონ თავანთი ცოდვებიო. ამითის მოქმედებით სული და გული მქებს მოშხამულიო. ასეთს საუგედურს განსვენებული არამც თუ მარტო სსვა და სსვა გვარის შეიჯებს უქმნიდა, არამედ თავინთ გვარის ბერს შეიჯებსაც კი ამხილდა ოჰ! თქვენ გვრ წარმოადგენთ იმას, თუ რა ნაზად ვან შექმნილებო და დახლვლანსებულო ჩვენის ქვეუნიის ბერის უდიდისის შეიჯებისაგან.

1850 წ. ქართველთ თავდაზნაურის შეიჯებს რომ მოსწრებიკავით, სწორედ გაჭკვირდებოდიო მათ ყოფაცხოვრებზე და ღაზღანდარობაზე, ფანტიობაზე და უზრუნველობაზე. სეტა იმას, ვისაც ესენი არ უსახვს თავის გულის განსასეოქაო, ამით მთელ საქართველოში კამედიანთ განსადე! თავისაუბედურად ეს დღესაც კიდე ისევ იქეა და მრავალ აღაგას იგივე ფანტიობა და ფლანგვა გაკიდე-გამოყიდე ჩანებობს. სეტაც რა უნდა მოქეებს ამას, კარგი არაჩერი, სრულიად დაღუბვის და დახლვების მეტოო ამსკედ წარმოსთქვა:

ჩემ დიდებულთ ძეთ ძენი; ბევრნი ეხლაც იღვწიან მარჯვნივ და მარცხნივ ფანტენ, რად თითონ არ იცნან ჩარჩებს ფულებს ართმევენ, მერმე ემალებიან, და ამ ფულების დაცლას ცრემლით ევედრებიან. ეს ჩვენი უმაღლესის გვარის შეიჯები რომ ასე არ ჩაღიდაუნია, მათინ რაღა ვვიშავს. ჩვენო. მაგრაპ ამის გაგება მათ

არ უნდათ, განა ესენი მოკვალენი არ არიან, რომ თავიანთ სატროფო საქმედ მთელი საქართველოს სამსახური განსაღონ. განა ესენი მოკვალენი არ არიან, რომ ქართველი ერის საქმეებს პატრონობდნენო, მაგრამ ამათ ამის პატრონობა აღარ უნდათ. ესენი ორთაჭაღის ბაღების ღვინეებს პატრონობენ, დიდუბის და სხვა და სხვა ასეთ რამეებს, მთელი დღე და ღამე ქაღალთის თამაში, თეატონის დაჭერა და ამათში ფუფუნების მიცემა, რომლის არც ზომა იციან და არც საჭიროება! ამეებისგან გატაცებულნი ჩვენი უღირსნი შვილები თავიანთ მამაპაპურ მამულებსაც ჭყიდვიან, მხოლოდ ამ სამაგლობისთვისა.

„ამ ძუძუთ გზდილ ძენი ნაჭერ-ნაჭერ მყიდიან, სხვა და სხვა უროიანი ჩემს პატრონად სდგებიან, ჩემთ დამცველთ ჩემთ ძეთ ძენი მათ მოწემათ რჩებიან, ისინიც არ ვარგანან, თუ ვინმე მათ სჯობიან“.

გ. ორბელიანი ამბობდა, რომ ათას საიროს გაჭირებაში ჯარით ჩავარდნილი, მწიგნობრობა ჩვენი არა გვაქს, მეურნეობა, სკოლები, ვაჭრობა, ყველგან დაკრძომილება, თფილისში ჩვენი ქართველობა სამთლით სამეხნი გასდა და ამავე დროს ჩვენი სახლის შვილები ათას უწმარურს რამეებში ჭყრიან ფუფუნება. ერთ ვიღაცა გინტოს ბღლაძენს აწყობიან და მასში ყრიან მთელ თავიანთ შექმებასა. საკვარკვლია, დაესწიველათ დმერთმა, ეს გაზეთები რაღამ გადარიან, რომ წამდა უწუმ სულ ამებზე საუბრობენო! ვერ გამოგია ჭეშმარიტად, თუ ასეთის რამეებით რა საგვარტომო სიუყვარული უნდა განავრცონ. ჩვენს ერშიო. ერთსეულ საუბარი გვქონდა, ამან მე თავის ლექსი გადამომცა „დროება“ში დასაბუჭდათ. იღ. ჭავჭავაძის სპასუხით. ლექსი წავიკითხე. მე ვკითხე; თქვენ რომ ბრძანებთ „საჭერ ნაჭერ მყიდიან“ ეს რაზე გავქსთ ნათქვამი და ან რა აზრით! ამ ნაჭერ-ნაჭერ მიწებს სშირათ ჩვენი გლეხებიც ყოფილ-

ჰენ მეთქი.—მე როგორ ვიტყვი მაგაზე რამესო. ეს იმ ჰაზრის იყო, რაკი ჩვენ ვეღარ ვიტყვით თავსა და ჩვენი მამულები სხვების ხელში გადადის, ის მაინც მოგახსენებოთ რომ ჩვენი მამული ზირდაპირ ჩვენს გლეხკაცების ხელში გადავიდეს, რომელნიც რამდენიმე საუკუნე ჩვენს შემოვით იყვნენ და მათ ეს მიწა მამული არა აქვსთო. ჩვენი გლეხკაცების წინააღმდეგ ჩვენს საკუთარს სიხარულათ უნდა მოვიღოთ, ჩვენ უნდა ვეცადოთ და იგინი ეგონიურათ წამოგაყენოთ ფეხზეო. იმედია რომ ეგინი თუ წინ წავლენ და დაწინაურდებიან, მაშინ ჩვენს ქართველობას დიდს დანაშაულებს მისცემენო. კმა არა ამდენი უხეირობა. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, რომ ყველა ქართველები ვართ, ერთი სახლისა და ერთი ოჯახის შვილები და მიტომ დიდი სიყვარული და დანაშაულებაც გვმართებს ერთმანეთისაო.

დ. ყიფიანმა და სხვებმა წინათვე იგრძნეს ეს და მიტომაც სთქვენს გლეხების განთავისუფლების დროს: ბატონებო! რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ეს ერთ ჩვენ შემოვად გვევანდენ და გვემსახურებოდენ ერთგულათაო, ჩვენც გვემსახურებოდნენ და ჩვენს ქვეყანასაცაო. ამათი საუკეთესო ნაწილი ყოველთვის ბრძოლის ველზედ წკობდაო. დროების შემთხვევებით მოხდა, რომ ამ ერს ჩვენი სამსახურისაგან ათავისუფლებენ და ათავისუფლებენ ცარიელს და ამაში ჩვენ ვი ფულებს გვაძლევენო. მოდით და ჩვენდა სასახელოდ ამ ჩვენ უმცროს ძმებს თითო სახლის და ეზოს მაწები დაუთმოთ და ვაჩუქოთ ჩვენს სამასსოვროდ და სიყვარულის ნიშნითაო, თორემ მეტად სამარცხვანოაო. ამასე ერთი დავი დარაბა აქუდა, ყველა წინააღმდეგი იყო ამის. არავინ არავის ერთი მტკაველი მიწაც არ მისცა! გავიდა ხანი და ამ მიწებს მათ დაუწვეს ფლანგვან და კაყიდე-გამოყიდვა. ჭეშმარიტად, რომ ეს მართალია და დღეს ამათგან გაყიდულ მიწებს ჩვენი გლეხ-კაცობა სხვა და სხვა ზირებისა-

გან სწორედ სისხლის ფასად უიღუღოებენ, სწორედ წამებად
ხდება ამათვის თვითონ ნაცერი მაწის შექმნა.

კ. ორბელიანი მარტო ამ მამულების ფლანგვა დაწვევის
გამო არ გამობდა ჩვენის ერის ნაწილს, ეს გამობდა უფრო
იმასზე, რომ ქართველი ერის საზოგადო საქმეებს გული აყა-
რეს, ძღვითთ უძღური დედა მობრუნდა, მკვლარი სამარ-
დაძმ დგება, გლეხი ხალხი თვალს ასეღსო, ამით წინამძღოლობა
უნდა და ქვეყნას პატრონობა და ამის ნაცვლათ ვი ესენი რას
შკრებიანო. კარგს არაფერსო, დახმარების მაგიერ მტრობას
უშვრებიან და წინა მძღოლობის მაგიერ წინაღობს კრამენ. რძის
ნაცვლად შხამს ასმევენ, ცაცხლსედ ნათოს ასსამენ და არა-
წყაღსო.

„რძის ნაცვლად შხამს მასმევენ.“

სხვების პატრონობა როგორ სთხოვოს მათ კაცმა, რო-
ცა ეგები თავიანთ თავებსაც ვერ პატრონობენო. ერთი ნახეთ
რა ამბები ხდება, რაებს კვითსულობთ გახეთქებო. ისე დღე-
კვირა და თვე არ გავა, რომ თავადის შვილმა თავადის შვი-
ლი არ მოკლას, აზნაურმა აზნაური, სულ უბრალო რამეზე,
სულ უბრალო საქმეებზე, ესენი ერთ ბეწო, ერთ პატარა საქ-
მის გამო უდიდეს კამათობას და საჩივრებს მართავენ ერთ-
მანეთზე. ერთმანეთის ნათესავეები, ერთი გვარის ხალხი, თით-
ქმის ერთი ოჯახის წევრნი, ერთმანეთის დაუძინებელი მტერნი
ხდებიან. ერთმანეთის დანთქმას და ამოწყვეტას აღარ იშურე-
ბენ! სადაო საქმე, რომელიც არ ღირს ათი მანეთი, ამასვე
ესენი ათ და ას თუქმასაც დასარჯავენ. დახასრვისთვის ვი თა-
ვიანთი შემოსავალი აღარ ელოყნისთ, ვერ უყურებთ რა ამბებია,
ვერ სეღვენ, თუ რა რიგ ეტრფიან უცხონი. ჩვენს მამულს
და ჩვენ ვი აინუშიაც არ მოკვდის.

„ოღონთ მამათვან დაშთოპილო მამული ვსკამოთ.“

და ჩვენ მოყვასთა, ჩვენთ ნათესაეთ, ძმათ ცილი
ესწამოთ“.

თუძცა განსკეიებული ისე ვატივ დიდებით ისხენიებდა
ჩვენს ძველ მეოკებს, გმირებს და მწერლებს, რომელთა ში-
შომავლობის მათან შედარებას უღირსათ სთვლიდა, მაგრამ ვიტ-
ყით იმასაც, რომ მას ჩვენს ძველს ცხოვრებაშიც ბევრი
ჩამ არ მოსწონდა. ეს ყველაფერს ქართულათ თხოულობდა
და ქართველებისას. რაც ქართული არ იყო, ის მის ერთობ
ეჭვავებოდა და სძავდა.

საკვირველი იყო, რომ ჩვენ ძველ დიდებულ პადატთა და
დროების შემამკობელ პოეტი ბევრს ჩვენს ზნე ჩვეულების წე-
სებს ასე მკაცრად ეწინააღმდეგებოდა, ეჭვავებოდა და ყველა ამის
შპარსულს უწოდებდა, მაგალითად: ერთხელ თფილისში გა-
მაცხადდა, რომ ამა და ამ დღეს თფილისის სტენაზედ წარ-
მოდგენილ იქნება ესა და ეს პიესათ. ამ წარმოდგენას კ. ბრ-
ბელაანიც დაესწრა, მაგრამ როცა პირველ მოქმედების შემდეგ
ზურუნა დაუკრეს, ამასზედ ვი იგი დიდად გაწერა. რამდენიც
ამის სძას გავიგებებ, იმდენი ის მომაცხადება და თვალთ წინ
მიდგება, როცა სპარს-ლსძაღნი ზურუნით სექართველთს იე-
ლებდენ სოლიყო. ზურუნა ქართული არის, ეს სპარსული
განლავსთ. იმან ვერ მოითმინა და შინ წავიდა. სწორედ ასევე
მოიქცა 1874 წ. ქვათსევის წინამძღვარი, გამომჩინილი ტარასი
არსიამანდრიტი, ამ ტარასის დღესასწაულის დღეს წირვიდამ
შემოსილი გამოვიდა კარზედ და ხალხს უთხრა: „ეს ტარასი
ზურუნით არის ავლებული და ავებული, წირვას მაინც დამ-
ცადეთ და მერმეთ დაუკარითო“. მეორეთ იყო განცხადება,
რომ ამა და ამ დროს წარმოდგენილ იქნება ესა ეს ისტო-
რიულ პიესა „ბაგრატ IV“. ეს ბაგრატ IV, ღიღი ბაგრატ
IV ჰგონებოდა და მიტომ მოვიდა თეატრში. აქვე იყო
დ. ბაქრაძე, დანიწეს თამში და დიდის ბაგრატის სამგურბოდ

აკი იმერტ ბატონიშვილი ბაგრატი არ იხილეს. ჯერ მინ
კერ გაიგო, ბაქრაძეს ჰკითხა: „დიმიტრი! ამას რას ვსედავ,
ნუ თუ ბაგრატი ესეთი ჰიჩი იყო. ეს რა ამბავია? მე არ ვიცი,
არ შესმის, რას გავს! დ. ბაქრაძემ გადასცა: „ეს იმერტ ბატონის
შვილია, რომელაღ მეჩვიდმეტე საუგუნეში სცხავრებდა“. ამასე ვახ.
ომბელიანი დიდად გასწყნა და მეორე მოქმედები
დგან შინ წავიდა, აღარ მოიცდა. მართლაც და ერთის მსრით
მეტი უგანონობა იყო ეს, რომ ვილაცა ბატონიშვილის სა-
ხელს, ჩვენი თიატრის მოწინავე პირნი ბაგრატ IV სახელით
აღნიშნენ ხოლმე. პირველ მეორეობით ჩვენში მხოლოდ სა-
ქართველოს მეფენი იწოდებოდნენ, იმერეთ და კახთ ბატონნი
კი არას დროს. ასეთი საქციელი დიდს შეცდომას ჰბადავს
ჩვენში, ვინც კარგად არ იცის იმერეთის ისტორია, იმას
თვალ წინ დიდი ბაგრატ IV ესატება. ამ პიესის გამომ ბაქრა-
ძეც ძლიერ უგმეოფილი იყო.

მეტის მეტი არა ვაი შეხედულება ჰქონდა ჩვენს მესიმდე-
რეებზე, თუ ძველსა და თუ ახალზე. ძველებურს მესიმდევე
მელექსებში უკვლავად მალა ისევ და ისევ გურამიშვილს აყე-
ნებდა. რუსთველი განმარტოებული პირიაო. რუსთველზედ
ამბობდა: დედა ჩემი იტყუოდა ხოლმეო, რომ საქართველოს
მეფეების ოჯახში დარჩენილი იყო შემდეგი ამბავი შოთა რუს-
თაველზე, რომ იგი ობოლი იყოო, გაიზარდა ბაგრატიონთ
ოჯახშიო და შემდეგ აჭურის სწავლის საბერძნეთში წავიდა-
სასწავლებლათო. ეს მეტის მეტი წინააღმდეგი იყო. ან თურ-
ცულპის ლეგენდის „შოთა რუსთაველი და მისი ცოლი“, რომ-
ელიც დღეს ცალკეა დაბეჭდილი. ხეტა სად მოპოვეს ეს
ლეგენდა, ხეტა ვინ შეთხზა ესაო? მე მოხუცი ვატი ვარ და
ჩემ სიტყვებში არსად გამოგონიაო. ამ წიგნის გამომ ეს ერთ-
ხელ ისე გაცეცხლდა, რომ ჩვენს სამწიგნობროში ლაპარაკს
თავი გახება და შინ წავიდა. პატივს სცემდა უფრო ბე-

სიკის ლექსებს. არ ვატი ამას რიდასთვის, როცა სხვა ამ გვარო-
მელექსეები გი არად მიაჩნდა. ამასე გი უფრო ახალგაზღვარებში.
ყოფილა ასეთის შესედულების. შემდეგ წლებში, ანუ სანში.
შესვლის ეს შეიცვალა. დანარჩენ მელექსეებს გი ეს არათ აფა-
სებდა. ასეთივე შესედულობის იყო თვით ალ. ჭავჭავაძესე და
გრ. ორბელიანსედაც, მაგრამ ერთობ ბრთხილად გი. ერთობ.
გამოუთქმელად. ნამეტნავად ეჯავრებოდა მუხამბაზისის სათაუ-
რით აღწერილი ლექსები. ასეთ მელექსეთ ლექსებში მე გერა-
ფერს ვპოვებო, ასეთ ლექსებს სულ ფუჭად ხდილა. ნეტა რა
გაუხდათ ჩვენს მელექსეებს ეს წითელი ღვინო, კავ-კაწაწებო
და სხვანი, რომ ასე აქებენ და ადიდებენ, ამათვის ამ დედა-
მიწის პირზე ამასე მეტი სხვა არაფერია უმადლესი და საჭი-
როვო. გრ. ორბელიანის ერთი ლექსის საშასუხოდ ამას ერთ.
ლექსში შემდეგი ტაუპი მოჭყავს:

„მე არ მიყვარს კილო ბაზახანური,
კინტოთ კილო, კილო შუა ბაზრული,
ამ კილოთი რა ვიმღერო პოეტო?

თუ არ ღვინო, ტოლუმბაში და კინტო,
მათ დუდუკი, დიმპლიპიტო და ზურნა,
მათ უაზრო ლაქლანდრობა, ყიჟინა.

მე არ მიყვარს სურათები ამ გვარი.
მუხამბაზით სხვას რას იტყვი, მითხარი..
რისთვის მინდა და რაში ვაქნეე კინტოს.

იმის დუდუკს და იმის დიმპლიპიტოს;
ლოპიანას ან დიმიტრი ონიკოვს.

მე ძლიერ მინდოდა, რომ ვ. ორბელიანის აზრი პირ-
დაპირ მგოდნიყო გრ. ორბელიანსე, ალ. ჭავჭავაძე და სხ.
მელექსეებსე. მე გრ. ორბელიანსე სიტყვა ჩამოუგდე, მაგრამ
მან უარი განაცხადა. ალ. გრ. ორბელიანის „სადღეგრძელო“,
„თამარ მეფის სახე“ და „მუშა ბოჭულაძე“ მეტად ღირსებანი
და ძვირფასნი აჩინა. სიტყვა სხვებსე გადაიტანა, აქედამ ვა

გადავიდა იმაზე, რომ ვორონცოვის დროს საქართველოში ქართულ ენაზე ეკლავურს უკრძალავდნენ, მაგრამ ალექსანდრე და სკვპოვ მხარეთულობას შეატყობინეს, რომ ასეთი საქციელი არ არის კარგიო, რომ აქ საფრთხილო არაფერიაო და მხარეთულობამაც წავი გაიწინა ვეილანდისი, მშინათვე სხვა-ნაირად მოგვეზურნენო. ეს დასაკვირვებელი იმის მეორეობა იყო, რომ ჩვენ გამოჩენილი, დამსახურებული პირები გვევადენ, რომელთა ხარისხსაც იცნობდენ და ესენი მხარეთულობის წინაშე მიღებულნი იყვნენო. ამიტომ სანატრელი უნდა იყოს ჩვენთვის, რომ ჩვენ მრავალი მოწინავე პირები გვევადენ და გვეატრონიოდნენო. ნ. ბარათაშვილზე ამბობდა: რომ ჩემი კარგი მეგობარი იყო, ეს გველა ჩვენს ძეგლებზე მადლა სდგასო, თვით გრ. თრბილისზედაც ვინ იფიქრება ამასო! გულისართის ამასე აქვს ხათკამი: რომ ჩაი ჩვენი მეტრე ვადევნებ შემოვიდაო. ამის გარდაცვლება დიდა დასაკლისი იყო ჩვენთვისო. ბ. შეუნარგამ ბარათაშვილის სურათი ადადგინა და ამისთვის ეხვეუბინა, მაგრამ ამას უკანდატოვებინა, ეს სულ არა ჭკვეს მასო, თქვენი თანატოლი განსვასთო!

ჩვენს ძეგლს და ასევე მისტორიებზე ამას ერთობ კარგი შეხედულება ჰქონდა, რატომ ვატონს კი ემდურებოდა. სწავლას დიდი ჩიჭი ჰქონდა ისტორიულის ცნობების კრებისო, მაგრამ ბევრს თავისებურათ სხვაფერებდა და აკეთებდაო. ისედაც ისეოთ დაფასებდა და ბაქრაძე, ამისა არსებლობითი მოგზაურისანი და სხვა და სხვა წერილები მე დიდის სიამოვნებით მიმართავს ყოველთვისო. რაცაც ცოდნაც აქვს, ბუნებრივი ჩიჭიც ამ სფეროში და სხვაფერებდა დატოვებინა პირი არისო. ამიღ ერთხანითაც ძალიერ უკვანდათი საქრძე რომ ტრადიკვანდა, თრბილისის ისე ეწეის, რომ მწუნს პებისკან დასაფლავებებსედაც კი ეჭვ დაქწრო. მე როგორ უნდა დავესწრო მის დასაფლავსო. ასეთივე კიდ შეხედულება ჰქონდა ნ. ნიკოლაძესე,

1882 წ. მან სთქვა, რომ იგი დიდი ნიჭიერი კაცია, დიდი განვითარების მქონელი. მეტის მეტი მოსწონებოდა იაკობ გუგუბაშვილის „რანი ვიყავით გუშინ“. ჯერ სემ სიტოცსლეში ასე ლამაზათ, ასეთ კარგად, დაღვებით, გარკვევით და გულ მღუღრად დაწერილ წერილი მე ხრ წამიკითხა ვსო. აღტაცებული იყო ამ წერილისაგან. ერთ დღეს ეს იყო გრ. რაბუღიანთან, მეც იქ ვიყავი გრ. რაბუღიანის დაბარებით; ამით საუბარი ქონდათ იმ დროებში გამოსულს „ნიკერიის“ ერთ წიგნზე, რომელშიაც დაბეჭდილი იყო ან. თურცულაძის „ბატონოთ დიდება“. ვ. რაბუღიანი ეუბნებოდა გრ. რაბუღიანს: გრიგორ! გვიტყვი, რომ ასეთი რამ მე ჯერ არ წამიკითხავს, მე დარწმუნებული ვარ, რომ ეს ჭკუჭკაპაძეს წავითხულიც არ ექნება, იმას ამისთვის არასცადის, იმას სძინავს. რედაქციაში ვინმე მიიტანდა და მის დაუკითხავად დაბეჭდვდნენ, დადს ლაქს და ჩირქს სცხობს ჰქენს უგანასკნელს ბატონოთ ოჯახის წარმომადგენლებსო. ამ ლექსის ბოლოზე დამწერის გვარისა და სახელის რიგი პირველი ასოები უზის, ამით მკითხეს, რომ ეს თურცულაძის დაწერილი იქნებაო. მეც ვუთხარი. ვასტანგს ძლიერ ჯავრი მოუვიდა, ეგ უბოთური ეგაო, ეგ ასეთი და ეგ ისეთიო, ამასე ორივემ ჯავრობა დაიწყო და ძალე ცენზორის საჩივარიც ატედა და ამან თავის თანამდებობას თავი დაანება. ვ. რაბუღიანმა აქ საუბარი დაიწყო ერეკლე მეფეზე და მას დიდი ნიჭი, დიდი შორეს განმჭვრეტელობა მიაწერა, ქართველების ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა. დიდი სემწიფე იყო ესაო. მის შესახებ სთქვა: დედა სემს, ბატონიშვილს, თავის მამა მეფე ერეკლესაგან სშირად შეუტყვია, რომ საქართველოს უგანასკნელი ძალა და სასსარი სტეფან წმინდის მით არისო. ძველი საქართველო რომ კიღოს სპარს ოსმალებმაო და სტეფან წმინდას თუ ცი კერა დააკლეს რაო, უნდა იცოდეთ, რომ ისინი

ჩქ კერ იცხოვრებენო და დღეს თუ ხვალ: აიყრებიან და წავ-
ლენო. თუ ისიც აიღეს, მაშინ გი საქართველო წაიჭტოვანო,
ერეკლეს გაზდა, დავით აღმაშენებელს და თამარ. მეფეს
მეტის მეტი ხატავით ეპურებოდა. ესენი თითქმის სჯლოც-
კად მბახნდა მას.

გობგოლ ორბელიანის გადაცემის შემდეგ, როცა ამის
მეგლის დადგახე რანაჩკი დაიწყო და გაჩეთებში საუბარი
ისტეხეს, მაშინ ეს გაკვირვებული იყო ამხე. ერთსულ საიდუმ-
ლოდ სთქვა: გრ. ორბელიანს მე დიდს პტივს ვცემო, მისი
ლექსები ძლიერ კარგნი არიანო, მაგრამ იგი რომ საქველუ
პირი არ არისო, ეს ცხადი საქმეა, გაკვირვებული ვარამხე
ქეშმარიტად; თუ სადმე მეგლის დადგმა იქნება, წინვე-
ლად ერეკლე მეფეს უნდა დადგასო, რომ ამხნ სხარს რსმა-
ლებს გამუსვრას საქართველო გადაწინანო. ამის საფლავი
ცხეთაში დიდს სამარცხვისო მდგომარეობაშია ჩაკარდნილი,
მას უარლო საფლავი აქვს. მის საფლავს უბრალო ტილო
აფარია! ეს აზრი ვ. ორბელიანმა ერთ თავის ლექსშიც გა-
მოსატა. ეს ლექსი „ივერიაში“ დაბეჭდა. აქ ამბობს „როდესაც
მესმის არა ღირსეულ ძეთა მეგლის დადგმა, მე ეს ერთელ
მწეინზო, რადგანაც ნეტარ მსენებულ მეფის საფლავს ათი
აგური ფარავს და ორი ადგილ-ტილო ზურავსო“. გიორგი მე-
ფევე გი არ ჰქონდა ამას კარ შეჩედრლება. ერთ დღეს მე ვაქე
გიორგი მეფე, მისგან შეუძლებელი იყო ისე მოქცევა, რო-
გორც მოაქცა შეთქი და თუ ვნება მოატანა ვინმემ რამე, ეს
ყო ერეკლე მეფის მოქმედება და უზომო ომები. ჯერ ნს-
ტრობა არ არის რიგანად დამტკიცებული, თუ იმერეთის დებუ-
ტაციის აზრი შეერთების შესახებ მეფე ერეკლემ უარი ჰყო,
თუ ეს დამტკიცდა, მაშინ იგი საფლავშიც არ არის დასაყენებ-
ელი მეთქი. ამხე ბეკრი ისაუბრა ვ. ორბელიანმა. შემდეგ
ჩვენთან ეს შეხვდა დ. ბაქრაძეს და მასთანაც ლაშქარავი მოუვიდა

ამის შესახებ. დ. ბაქრაძემ ბევრი რამ სთქვა ერეკლეს ღირსების შესახებ, მაგრამ იმერეთიდან მოსულ დეპუტაციის შესახებ კი, რომელნიც საქართველოს შერთეებას თხოულობდნენ, ვერ განმარტოვალა. ისტორიამ მას დიდს ბრალს დასდებსო. ეს სულ მისი მეუღლის დარწმუნების ბრალი კი არის. ამან უთხრა, რა იყო იმ დროს ქართველთათვის საჭირო, თუ არ ერთობა, ამ ერთობის სასტიკი წინააღმდეგნი იყვნენ ჩვენი მტრნი და წინააღმდეგი ვიყავით თვითონ ჩვენცო! ჩვენ ნაკლულევანებათა მხარეების გასაძლურებათ ჩვენი მოზარდის თავობასთვის სწავლა განათლებას სთვლიდა საჭიროდ. ჩვენ უნდა ვეცადოთ, რომ ყმაწვილები განათლდნენ, ჯერეთ აქ ისწავლონ და მერე უმაღლეს სასწავლებელში წავიდნენ, მხოლოდ რუსეთში, სამხუცარ გარეთ წასვლის კი ძლიერ წინააღმდეგი იყო. ეს პირდაპირ სთქვა. შევიცარბიღვან ამასთან წერილი გამოგზავნა ვინმე კ. მეს. წერილში ადრესი ჩემზე იყო, ამაზე მე დამიბარა. ამ პირის ვინაობა მეიოსა და მე დამიწყო: დიდათ სამწუხაროა, რომ ეს ჩვენი ქართველი ყმაწვილები შევიცარბიაში და საფრანკეთში მიემურებინან. იქ არც ერთი მათგანი არ სწავლობს და სამეტურ შევიცარბიაში. მე თვით ვიყავ და იქ ნიგილისტების მეტი ვერ ვხსახეო. იქ სწავლას ამთავრებენ 18-20 ყმაწვილი კაცები და ესენი კი აქედამ 20-25 წლების მიდიანო. იქ ესენი მხოლოდ კავეინებში დადიან და ნილისტებთან დასოციალისტებთან ატარებენ უბრალოდ დროსაო. ვისაც სწავლა უნდა, მან რუსას უმაღლეს სასწავლებელს მიატანოსო, რომ აქ სწავლის სავალებით ძალა შეიძინოსო, თორემ შევიცარბია ჩვენ არას მოგვცემს, იქედამ ხასწავლი მე ვერავინ ვხსახე მოსულიო. ესე სვიდა ვ. ორბელიანი ამის შესახებ და აგი თავის აზრების დასამტკიცებლად ბევრს ცნობებსაც მოიყვანდა ხოლმე. რამდენი ჩვენი გამოჩენილი გვარიშვილები იყვნენ იქაო, რომელთაც აუარებელი ფულები შეჭამეს, დედამა დაღუპეს, სწავ-

ლით ვერაფერი შეიძინეს, მოვიდნენ შინა და აქ თავიანთ დედ-
მამას დაწვევენ კისერზე. ამითი დედ-მამებიც თავიანთ გლეხებ-
საო, იმასაც კი ამბობდა, რომ ცუდდულაჲ, თანტია ქართ-
ველთ თავად-აზნაურ შვილები რუსების უნივერსიტეტებშიაც ბე-
კრნი აკიანო. ამის მხრივ ისევე ღაწიბო კაცის შვილები
სჯობიან მათაო.

ბატონ ყმობის დროს ვ. ორბელიანი თავის ყმებში
იწიციებოდა ერთ ჭსოფთავკეს მებატონეთ. ერთ ყმასაც არ
ასსოჭს ამისაგან წყენს და დაჩაგვრას. ამ შირს ერთა ყმის
ოჯასიც კი არ დაუწიოკებია, ერთი გოგო, ან ბიჭიც კი არ
გაუეიღნია ისე, როგორც სსვა მის დროის მებატონენი შკრე-
ბოდნენ. ამით. ვ. ორბელიანი განმარტოებული შირია, სუფთა
და უმაგალითო. ბატონ ყმობის შესასებ ამასა და მის ძმას
ალ. ორბელიანს ერთსელ უსიამოვნებაც მოსდენიათ იმის შე-
სასებ, რომ ალ ორბელიანს ქართლში ერისთვიანდგან ერთი
გლეხი კაცის ოჯასი უეიღნია 150 მ. და თვითონ გე 250 მ.
გაუეიღნია. ვ. ორბელიანის შესასებ ერთ მის საყმეკმა დამარწ-
მუნა, რომ ჩვენ მისგან არც ერთსელ, არც შეწოხება გვიან-
ხაჲს, არც დარბევა და არც ყმაწვილების დაუიღვაო. ამის ნაც-
ვლად დიდს შელაკათსაც გვამლეკდაო. ბეკრ საქმეებში დასმა-
რებასაც კი გვიჩენდაო, უკანსკნელ დროს კი, რაკი ამის საქ-
მეები ცუდათ წავიდა, ამიტომ ასეთს დასმარებისაგან შორს
დადგაო. ცუდად წასულას ესენი იმას ეძახდნენ, რომ იგი თვი-
სის ზოგი ერთი ნათესაგების მეხსებით დიდს ვალში ჩავარდაო.
სამხრეთის საქართველოს ნაწილის დიდის მებატონეთ ორბე-
ლიანთ ვალი ჩვენში მეტად საწყენად დაშთაო. ამის შესასებ
შართლაც და ერთსელ ვ. ორბელიანმაც აღიარა. ყურნალ
„იქედის“ ფულს იძლეოდა, მამინ სთქვა: ჩემის შინაურის მდ-
გომარეობისაგან იქამდის მივიდი, ასეთს დიდს ვალეებში ჩა-
ვარდა, რომ ამ რვა მანეთის გადახდაც კი მეძნელეებაო. ეს

დიდად ეძღურებოდა თავის ბედს, თუ ეს რა რისხვა მეწვიაო. ეს რა უბედური გაცი გამოკელი, უბედური მამაო. არ ვიცი, ეს რად ხალხობდა ასე, ვისზე იყო გულ ნატკენი და სხვანი, რომ თავის თავს ასე უბედურად სთვლიდა. რასაც სხვებს უძაგებდა, რაზედაც სხვებს დავცინიდადი, ყველაფერი ის ჩემი ოჯახის და ჩვენი გვარის შეილებაზე დამტკიცდაო. ამის შესახებ ვანსკერტებულს ბევრს თავის ლექსებშიაც აქვს მოხსენებული. უნდა ითქვას, რომ ვას. ორბელიანი ქართველთა თავად-აზნაურების ცხოვრებაში მეტად სუფთა და სამაგალითო პირი არის. ეს მთელმა ქართველებში იცის, როგორი სუფთა და პატიოსანი პირი იყო ეს თავის ცხოვრებაში, ისეთივე სუფთა პირია თავის ლექსებში და აზრებში.

IV

გ. ორბელიანს ლექსების წერა დაუწვია 1831 წ. ორი წლის განმავლობაში ამას ბევრი ლექსები უწერია. უმეტეს ნაწილს ლექსებს საქართველოზე სწერდა. ლექსების წერის შესახებ მის მამასაც სტყდნია. ეს თურმე მას უკრძალავდა ლექსების წერას, მამა შეიღეს რაღაცა აზრებს სწამებდა, 1832 წ. შემთხვევის ცოტა წინეთ, გ. ორბელიანი მეტად თავის ოთახში და ლექსებს კითხულობდა, ამ დროს სასაღში შემოვაჭრილა მამა და დაუწვია ვეიროლი; თქვე ასეთებო, თქვე ისეთებო, მაკაების წერას გი სუ სწავლობო, მე თქვენი ლექსების წერას არ ვსაჭიროებო, არ ეს, ამის დაწერა ისწავლეოო ე. ი. აპლანტიკისო. ამის ნაწერებისთვის წაუვლია სელი, მოუსხვეტია და ცეცხლში ჩაუყრია და დაუწვავს. ამის შემდეგ გ. ორბელიანი მალე დააპატიმრეს და დაპატიმრების შემდეგ ეს აღარ სწერდა ლექსებს 1857 წლამდე. ესე იყო, სთქვა მან, რუსებთან შეერთების შემდეგ, საქართველოს ერში ჯერეთ ქეიფები და

ლოთობა გავრცელდა, მას მოჰყვა ვალები, ვალების შეოსებით მი-
მულები დაეხოცა, გაცრა ძველის ორჯახის და ამ გავრცას მოჰყვა
დავიდა აბა და ახელატივის წერა. ყოველ ქართულ კაცს
მხოლოდ ის უნდა და, რომ მის შვილს ახელატივის წერა
შესძლებოდა. ამას გარეშე ესენი ქართულს ენაზე არამტუ
ლექსების წერას, არამედ ლაზარკასც კი უშლიდნენ და რამ-
დენჯერ ჩვენთან ქართული ლაზარკის გამო გაშენტილა,
ისას რიცხვი არა აქვს.

ოთხელისის ზირელი ლექსი „ზულბუღ“ 1857 წ.
„ცისკარში“-ა დაბეჭდილი. 1858 წ. დაბეჭდა „იქედის“ და-
საწყისი. ამას შემდეგ 1868 წ. „ცისკარში“ აღარაფერი
დაბეჭდილა. ხოლო ამ წელს კი სრულად დაბეჭდა „იქედი“,
აქედამ გადაბეჭდეს „დროება“-შიც. ამ ლექსის დაბეჭდამ დიდი
მნაშენლობა იქონია: ქართულ მწერლობაში, ყველა დიდას ს-
მდებრებით გითხულობდა. ამის შემდეგ ორი ლექსი „კრებულ-
ში“ დაბეჭდა. „კრებულს“ შემდეგ ამას დაიწყო „დროება“-ში
წერა „აკრი ში“, „მწყემსში“, „თვატრში“, „ხობათში“, და
„ჯეჯილი“. ერთხელ სთქვა მან, რომ ერთ დროს მე
რუსულადც კი ვაწერდი ლექსებსაც, ზოგი ლექსები ესლაც
მაქვს. უკანასკნელ ეს დიდა ბეჭდადნიე იყო და მოსურნე ქარ-
თულის საუმაწვილო ყურნალ „ჯეჯილის“ წინ მსგავლობის
და გავრცელებას. ესეთი შეხედულებს განსკვნებულმა 1878 წ.
შემდეგიდამ მაიღო, როცა ის ჩვენ დაგვიასლოვდა და ჩვენთან
მისვლა მოსულა დაიწყო. რამდენჯერ ჩვენთან მოსულს შესკედ-
რთან, აკაკი, ან. თურცელაძე, დ. ბაქრაძე და სხვანი. ერთხელ გ.
ოთხელისმა სთქვა: მე სულ აღარ შეთანდა მას იქედი, რომ
ჩვენს ქართულობაში ქართულ ენის სიყვარული მობრუნებულ
იყო. რაკი ამსაც მოვესწარი, რაკი ქალაქში ქართული
წიგნთ საწყობიც გასხნდა და გამომტყულებიც, ესლაც კი მწამს,
რომ ჩვენც უნდა ვიქონიოთ რამის იმედით ამის შემდეგ

ჩვენთან დახლოებული მიიღო მონაწილეობა: მისგან მოსვლა, წიგნების ყიდვა, რედაქციაში სანდისის სარული, ამ ხანადის კი მან პრაქტიკა არა იტოვდა რა ჩვენზედ. 1876 წ. მე მიველ მასთან და „იმედის“ გამცემის ხეობა ვთხოვე. ამასე მან სასტიკად შემომხედდა! მიფრინა და მითხრა, რის „იმედია“! რუსულად დამიყვირა, მეც მაშინვე გაიკვირე. ეს პირველი ხასხა იყო ჩემი ვ. ორბელიანისა. გზაზე მსახური მომეწინა და დამიძახა: უმაწვილო! უმაწვილო, კინაზი გონიერად მობრძანდითო. მე მიველ. მან: უმაწვილო, უგანჯავად, ძირველ გაჯავრებული გახლდით, მომიტოვეთ. ვერა გავიგე რა ღმერთმანი, აქ ავკრ ხალხი იყვნენ, რაღაცებებს გამო და იმათ იმედივეს ჩემზე, ისე რომ მე ველარა გავიგე რა. ამის შემდეგ ვგარი მკითხვა, გამიცნო, გაცნობის შემდეგ მითხრა: „დაბეჭდე, მაგრამ წიგნითსაკს ვინმეა? მე იმიტომ დავტოვე ლექსების წერა, რომ მკითხველი არ იყო ძველთა“. მე მოუყვი და უახვე, რომ დღეს ასე აღარ არის, ესაა მთელთფილისის სასწავლებლების ქართველი მოწადეუბი დიდის ხალხით მისდევენ კითხვას მეთქი. მას ძლიერ გაქსარდა, ღმერთმა ქმნასო, ჩემი საწყალი ძმის გლოვანც კვ იყო. ოჰ! რომ ამას მოხწვებოდაო. ასე იტოვდა საწყალიო: „ქართველ ხალხში თუ ქართული ენის და ქართველობის სიყვარული აღსდგეს და გააღვიძოს, მაშინ მოდით, საფლავზე იყოსი დაძაღვით და ეს ამბავი შიგ ჩამომძახეთო.“ ვ. ორბელიანი ცხადად და ჩათლად მაშინ დარწმუნდა უფრო, როცა მან ჩვენთან დაიწყო მისგან მოსვლა და აქ მთელ რიგს ქართველს მოწაფეებს სედავდა. ხშირად ამბობდა: მადლობა ღმერთსო, გამრავლდით, იდეგერძელეთ და განკითარდითო. ეს იყო მისი საუბრეთაო წესები და სიტყვები. რაცკი შემქმნება დღეიამ მე სხვანაირათ მოკვამტევი ჩემი სამშობლო ქვეყნის ერის საქმესო. ამან მიზეზი ლექსების წერას ხელი

და როცა, ლექსი „ჩრის ადგილი“, დაქვეყნდა, ეს რამდენიმე ახალგაზრდებთან წაიკითხა და როცა შემდეგ სტრინჯონზე მივიდა:

„აქ დაბლა მე ვარ მის მოწამად და იქ მაღლა ცა, როგორცამაღლდ საქართველო, როგორც დაცა.“

აქ გი თვალეში ცრემლები მოუვიდა, გული კვლავ გაიმავრა. უნდა ვსთქვათ, რომ საქართველოს სიუვარულის გრძნობებისათვის ამას გული მეტად გაფართოებული იყო. ამ გრძნობებს მის გვამში დიდი ადგილი ჰქონდა დაკავებული. ასე გულ მდურნათ დაძვინკებული საქართველოს შავის ბედისა, ჩუენ მის დროის კაცებში ვერავის ვხედავთ. ამ გრძნობებით აგი დაშთა თვით თავის სიკვდილის დღემდის, ამას გულის ტვივილს უოკელთვის ის შეადგენდა, რომ რამდენათც ვამხსნოთ, ჩვენს ნაწერებს მხოლოდ დაბალი წოდების შვილები კითხულობდნენ, ისინი უხვევიან კითხვას და ჩვენი გრძნობების შეთვისებას. ჩვენის დიდის სახლის შვილებისთვის კი ჩვენი ნაწერები უმნიშველო არის; ესენი ჩვენ ტუტუტებად გვხდნან, ქართულ მწერლობას სულ „გლუბუსტის“ ეძახიანო, გლუბნინ და უვიცინო! ასე ქმნან მათა და განახოთ ვინ ისასკლებს დღეის შემდეგ სამშობლო ქვეყნის ახალწესად. მაღლობა ღმერთს და მაღლობა ღმერთსო, გამრავლდით და იმრავლეთო. იდღირგ-ქელეთ და განვითარდითო. როგორც გი შემქმლება, დღე-იღამ მეც სხვანაირად მოვიქცევი ჩემი სამშობლო ქვეყნის ერის მწერლობის საქმესო. ეს იყო მისი საყოველთაო აზრები და სიტყვები.

ფ. ქ.

894.63.09

ქ 551

ფასი 20 კაპ.

იბეჭდება და გამოვა სერგეი მესხი,